МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____Ніна РЖЕВСЬКА
«___» грудня 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ МАГІСТР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 054 «СОЦІОЛОГІЯ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «СОЦІОЛОГІЯ»

Тема: «**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**»

Виконавець: здобувач вищої освіти групи С – 214М Лисенко Іван Олександрович

Керівник: кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Стригуль Марина Василівна

КИЇВ 2023

РЕФЕРАТ

*Кваліфікаційна робота містить***:** 90 сторінок, 20 діаграм, 60 посилань на літературні джерела.

Об'єкт дослідження: освітній простір.

Предмет дослідження: цифровізація українського освітнього простору.

Мета: дослідити процес цифровізації українського освітнього простору крізь призму соціологічного аналізу.

Завдання:

1. Здійснити концептуалізацію поняття «освітній простір».
2. Описати основні соціологічні підходи до дослідження освітнього простору.
3. Визначити характеристики цифровізації освітнього простору.
4. Охарактеризувати роль цифровізації у житті сучасного українського суспільства.
5. Провести соціологічне дослідження на тему: «Цифровізація освіти як сучасний етап розвитку вищої освіти».

Методи дослідження.

Основним методом, що застосовується в роботі, є анкетне опитування (онлайн опитування із застосуванням Google-forms), face to face інтерв'ю, а також вторинний аналіз результатів досліджень за темою «Цифровізація освітнього простору».

Для здійснення вторинного аналізу даних використано «Дослідження цифрової грамотності в Україні», проведене Міністерством цифрової трансформації України в період із 13 жовтня по 7 листопада 2023 року (а також результати цього ж дослідження 2021 та 2022 років.)

*Ключові слова***:** ОСВІТНІЙ ПРОСТІР, ВИЩА ОСВІТА, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ, РОЗВИТОК ОСВІТИ.

ABSTRACT

Thesis contains: 90 pages, 2 diagrams, 60 references to literary sources.

Object of research: educational space.

Subject of research: digitalization of the Ukrainian educational space.

Aim: to study the process of digitalisation of the Ukrainian educational space through the prism of sociological analysis.

Tasks:

1. To conceptualise the concept of "educational space".
2. To describe the main sociological approaches to the study of educational space.
3. Identify the characteristics of the digitalisation of educational space.
4. Describe the role of digitalisation in the life of modern Ukrainian society.
5. Conduct a sociological study on the topic: "Digitalisation of education as a modern stage of development of higher education".Research methods.

The main method used in the thesis is a questionnaire survey (online survey using Google-forms), face to face interview, as well as secondary analysis of the results of research on the topic "Digitalization of the educational space".

For the secondary data analysis, the "Digital Literacy Survey in Ukraine" conducted by the Ministry of Digital Transformation of Ukraine from 13 October to 7 November 2023 (as well as the results of the same surveys in 2021 and 2022) was used.

Keywords: EDUCATIONAL SPACE, HIGHER EDUCATION, DIGITALIZATION, HIGHER EDUCATION INSTITUTION, EDUCATIONAL DEVELOPMENT.

ЗМІСТ

ВСТУП………. 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСВІТНІЙ ПРОСТІР» В СОЦІОЛОГІЇ…… 10

1.1.Концептуалізація поняття «освітній простір» в соціології……. 10

1.2. Основні соціологічні підходи до вивчення освітнього простору…….. 14

Висновки до першого розділу…….. 19

РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ…….. 22

2.1. Характерні особливості цифровізації освітнього простору у сучасному суспільстві……... 22

2.2. Цифровізація освітнього простору як предмет соціологічного дослідження…… 35

Висновки до другого розділу…… 46

РОЗДІЛ 3. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ…….. 47

3.1. Аналіз результатів дослідження цифровізації та цифрової грамотності в Україні…… 47

3.2. Методологія та результати дослідження цифровізації в освітньому просторі сучасної України…… 55

Висновки до третього розділу…….. 74

ВИСНОВКИ…….. 76

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 84

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Варто розпочати з того, що в кваліфікаційній роботі вивчається поняття цифровізації освітнього простору крізь призму зору соціологічного світогляду.

Процеси інтеграції української освіти до European Higher Education Area - Європейського простору вищої освіти, Європейського освітнього простору (European Education Area) і Європейського дослідницького простору (European Research Area) передбачають пріоритетність цифрової трансформації. Слід зауважити, що цифровізація є глобальною тенденцією сучасності, котра сприяє надзвичайному технологічному та інноваційному розвитку, значно прискорює розвиток економіки країни і безумовно залежить від людського капіталу. Цифровізація в українському освітньому просторі є одним із пріоритетів державної політики, вирішення завдань якого займається Міністерство цифрової трансформації України.

В сучасному суспільстві цифровізація сприяє підвищенню гнучкості та відкритості освіти, зростанню залученості здобувачів до освітнього процесу, розвитку мережевої моделі взаємодії закладів вищої освіти. В цілому, цифровізація призводить до створення нової освітньої моделі, включаючи до системи освіти нових акторів, що змінює конфігурацію відносин між основними її учасниками. Тим не менше, цифровізація вносить суттєві зміни у ролі викладача та здобувача вищої освіти у процесі навчання, що потребує відповідної адаптації. Отже, створення освітнього середовища у віртуальній реальності, перехід до онлайн освіти, породжують потребу у зміні управління освітньою організацією, та у випадку не реалізації даного роду змін, цифровізація спричинить негативні наслідки для освітнього простору.

Освітній простір досліджується соціологами, оскільки передбачає розуміння соціальних процесів, котрі відбуваються у сфері освіти. Отже, включає аналіз соціальної стратифікації в освіті, вплив соціального походження

на освітні можливості, динаміку взаємодії між учасниками освітнього процесу, вплив освітнього середовища на навчання та інші аспекти, що впливають на освітній процес. Цифровізація освітнього простору з точки зору соціології означає перехід до використання цифрових технологій і інтернет-ресурсів у процесі навчання та набуття знань.

Актуальність дослідження полягає, перш за все, в аналізі соціальних аспектів цифровізації освітнього простору та вищої освіти зокрема.

Довідка про ступінь наукової розробки теми кваліфікаційного дослідження. Необхідно зазначити, що дослідження, які пов'язані із питаннями освітнього простору розкрито у роботах відомих вчених-соціологів О. Конта, М. Вебера, Е. Дюркгейма, К. Маннгайма, П. Сорокіна тощо. Освітня система є предметом вивчення у Д.Белла, І.Валлерстайна, З.Баумана, Е.Тоффлера, Ф.Кумбса.

Поняття цифровізації висвітлено у роботах (К. Бассет (C. Bassett), М. Деузе (M. Deuze), Дж. Стоммел (J. Stommel), Л. Манович (L. Vanovich), R. Neal, J.Wynn, Н. Сельвін (Neil Selwyn). У західній соціології існують наукові напрями, що досліджують особливості становлення та розвитку цифровізації (Дж. Мітчела), особливості взаємодії у соціальному просторі (Г. Блумер, Дж. Мід) тощо.

Значний внесок у сучасну соціологію освіти і дослідження питань цифровізації, інформатизації, трансформації, модернізації, в освітній системі внесли такі українські соціологи, як В. Бакіров, В. Астахова, Я. Зоська, Т. Каменська, О.Кислова, А. Лобанова, І.Нечитайло, С. Оксамитна, Є. Подольська, В. Пилипенко, Л. Сокурянська, О. Хомерікі, Л. Хижняк, Н. Шевченко, В. Чепак, О. Якуба.

Об’єкт дослідження: освітній простір.

Предмет дослідження: цифровізація українського освітнього простору.

Мета: дослідити процес цифровізації українського освітнього простору крізь призму соціологічного аналізу.

Завдання:

1. Здійснити концептуалізацію поняття «освітній простір».

2. Описати основні соціологічні підходи до дослідження освітнього простору.

3. Визначити характеристики цифровізації освітнього простору.

4. Охарактеризувати роль цифровізації у житті сучасного українського суспільства.

5. Провести соціологічне дослідження на тему: «Цифровізація освітнього простору як сучасний етап розвитку вищої освіти».

Методи дослідження.

Основним методом, що застосовується в роботі, є анкетне опитування (онлайн опитування із застосуванням Google-forms), face to face інтерв'ю, а також вторинний аналіз результатів досліджень за темою «Цифровізація освітнього простору».

Емпірична база дослідження містить офіційні статистичні дані, нормативно-правові документи щодо вищої освіти в Україні та результати досліджень закордонних соціологів у сфері цифровізації.

Основним дослідженням постає «Дослідження цифрової грамотності в Україні», проведене Міністерством цифрової трансформації України в період із 13 жовтня по 7 листопада 2023 року (а також результати цього ж дослідження 2021 та 2022 років.)

Наукова новина кваліфікаційної роботи полягає в наступних положеннях:

1. Визначено домінуючу роль цифровізації у розвитку вищої освіти на її сучасному етапі, що акцентує увагу на необхідності її модернізації та впровадження інноваційних технологій навчання.

2. Виявлено основні характерні риси цифровізації вищої освіти в контексті її реформування, серед яких: підвищення рівня її цифровізації, використання дистанційних освітніх технологій; інтеграція сучасної вищої освіти в ринкові відносини; посилення конкуренції між університетами на ринку освітніх послуг у зв'язку з поточною демографічною ситуацією в Україні;

зростання співпраці вітчизняних університетів у сфері створення електронних освітніх ресурсів.

3. Визначено, що цифровізація освітнього простору має потенціал змінити спосіб навчання та набуття знань, забезпечуючи більш широкий доступ до освіти, сприячи взаємодії та співпраці, але також здатна принести виклики, пов'язані з нерівностями, приватністю та зміною соціальних структур. Отже, соціологічний аналіз цифровізації освіти допомагає розуміти дані процеси та їхні наслідки для суспільства та освітнього простору.

4. Зауважено, що цифровізація освітнього простору - це не тільки комп'ютеризація, це процес, який має свої закономірності, стадії розвитку; це зміна мислення, способів діяльності, управління, використання можливостей телекомунікацій для міжособистісної та колективної взаємодії, компетентність і вільна орієнтація у сфері інформаційних технологій, гнучкість і адаптивність мислення, знання і виконання основних правових норм регулювання інформаційних відносин.

Коротка довідка про структуру роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У вступі визначено мету, завдання та методи дослідження. У першому розділі здійснюється інтерпретація поняття «освітній простір», розкриваються соціологічні підходи до дослідження освітнього простору. У другому розділі розкривається поняття цифровізації крізь призму зору соціологічного аналізу. У третьому розділі представлена програма соціологічного дослідження, аналіз вторинних соціологічних досліджень, а також дані проведеного соціологічного дослідження щодо цифровізації українського освітнього простору. Список використаних джерел містить 60 джерел.

Апробація отриманих результатів. Результати дослідження висвітлені у 4 збірниках матеріалів конференцій.

Лисенко І. **Онлайн-освіта як етап розвитку сучасної вищої освіти** // Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXII Міжнародної науково - практичної конференції здобувачів вищої освіти і

молодих учених: [у 2-х т.] – Т.1 (м. Київ, 18-20 травня 2022 р.) / [ред. кол.: Н.В.Ладогубець, А.М.Кокарєва та ін.]; Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2022. - С.144-146.

Результати дослідження також висвітлені у збірнику матеріалів конференції «Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених».

Лисенко І. **Онлайн-освіта як етап розвитку сучасної вищої освіти** // Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 лютого 2022 р.) – Київ : КНЕУ, 2022 – С. 165-166 с.

Lysenko I., Stryhul M.V. **Informatization of online education as a direction of globalization**. // Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXIII Міжнародної науково - практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених: [у 2-х т.] – Т.1 (м. Київ, 04-07 квітня 2023 р.) / [ред. кол.: Н.В.Ладогубець, А.М.Кокарєва та ін.]; Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2023. - С.378-380.

Матеріали дослідження представлені на X Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень», проведеній в Київському національному університеті імені Т.Шевченка.

Лисенко І.О., Стригуль М.В. **Informatization of education system in terms of social changes**. Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень. Київ, 2023. – с.149-151.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСВІТНІЙ ПРОСТІР» В СОЦІОЛОГІЇ

1.1.Концептуалізація поняття «освітній простір» в соціології

Отже, варто розпочати з того, що в соціології, ***освітній простір*** відноситься до соціального контексту, в якому відбувається процес освіти, охоплює всі соціальні інститути, організації, взаємовідносини та структури, пов'язані з навчанням і набуттям знань.

В соціології ***освітній простір*** – це поняття, що описує соціальний контекст, у якому відбувається освітній процес, об'єднуюче різні соціальні, культурні, економічні та інституційні чинники, які впливають на навчання та освіту.

Концептуалізація поняття освітнього простору в соціології допомагає розуміти взаємодію між суспільством та освітою, а також визначати соціальні нерівності, які можуть виникати через доступ до освіти та нерівномірний розподіл ресурсів. Вона також допомагає аналізувати соціальні процеси, що відбуваються в освітньому середовищі, такі як соціалізація, формування ідентичності, соціальна мобільність та роль освіти в суспільному розвитку [38].

Освітній простір включає в себе освітні заклади, такі як школи, університети, коледжі, дитячі садки та інші установи, де здійснюється навчання, враховуючи і соціальні групи, які взаємодіють у процесі освіти, учнів, здобувачів освітніх послуг, вчителів, батьків та інших учасників освітнього процесу [38].

Освітній простір представляє не лише фізичне середовище, а й соціальні відносини, ідеології, цінності, норми та очікування, що впливають

на освітній процес. Він може варіюватися від країни до країни, залежно від соціокультурних контекстів, політичного впливу та інших факторів [28; 29].

Освітній простір досліджується соціологами з метою розуміння соціальних процесів, які відбуваються у сфері освіти. Отже, включає аналіз соціальної стратифікації в освіті, вплив соціального походження на освітні можливості, динаміку взаємодії між учасниками освітнього процесу, вплив освітнього середовища на навчання та інші аспекти, що впливають на освітній процес.

В цілому, освітній простір в соціології є концептуальним поняттям, яке охоплює всю соціальну структуру і взаємодію, пов'язану з освітою та навчанням. Дослідження освітнього простору в соціології є важливою галуззю, яка вивчає соціальні взаємодії, структури, процеси та наслідки в освітньому контексті. Соціологи досліджують різні аспекти освіти, включаючи навчальні заклади, взаємодію між учасниками, соціальні нерівності, культурні впливи та зміни у системі освіти [14].

Поняття освітній простір в соціологічному дискурсі найчастіше використовується як синонім освітнього середовища або певної території, на якій розташовані освітні заклади. Таке тлумачення ускладнює розуміння соціальної сутності цього феномена. Для того, щоб інтерпретувати "освітній простір" як особливу соціальну структуру, звернімося до соціологічної традиції вивчення соціального простору. Одним із перших спробу концептуалізації освітнього простору здійснив французький соціолог Е. Дюркгейм, коли писав про існування наділндивідуальної реальності "соціальних позицій". "Коли я виконую свої обов'язки, - визнавав Е. Дюркгейм, - як брат, чоловік або громадянин, я виконую свої обов'язки, які встановлені стосовно мене законом і звичаєм. Навіть якщо вони узгоджуються з моїми власними відчуттями, і я відчуваю їхню реальність суб'єктивно, то однаково ця реальність об'єктивна, бо не я їх створив, я

просто здобув їх у своїй освіті. Тут - ті способи дії, мислення і відчуття, які представляють чудову властивість існування поза індивідуальною свідомістю. Ці типи поведінки або мислення не тільки зовнішні стосовно індивіда, а й, понад те, мають наказову і стримувальну силу, яка дає змогу нав'язувати їх індивідові незалежно від його волі ". Із цього випливає, що, за Е. Дюркгеймом, соціальний простір існує об'єктивно і спрямовує діяльність окремих індивідів [40].

Варто зауважити, що підхід Е. Дюркейма творчо розвиває П. Сорокін. Вчений пропонує соціальні координати, що дають змогу визначити становище будь-якого індивіда у просторі. "Соціальний простір, - на думку П.Сорокіна, - докорінно відрізняється від простого геометричного. Люди, що знаходяться поблизу один від одного в геометричному просторі (наприклад, король і його слуга, господар і раб), у соціальному просторі відокремлені величезною дистанцією, і навпаки, люди, які перебувають дуже далеко один від одного в геометричному просторі можуть бути дуже близькими соціально"[57].

Отже, на думку П.Сорокіна, "Соціальний простір представляє собою всесвіт, що складається із населення. Даного роду простір не представлений там, де відсутні індивіди, оскільки простір представлений соціальною взаємодією та інтерацією" [57].

Визначення положення людини чи будь-якого соціального явища в соціальному просторі означає визначення її ставлення до інших людей та інших соціальних явищ як до своєрідних «точок відліку». Вибір «точок відліку» залежить від фокуса спостереження: ними можуть бути окремі люди, групи або сукупності груп. Дотримуючись логіки розподілу у соціальному просторі, П. Сорокін пропонує надійний і простий метод визначення координат актора в соціальному просторі [57].

Зважаючи на вищезазначене та резюмуючи ідеї класиків соціології, виокремимо такі основні особливості соціального простору. По-перше, відносини між людьми в соціальному просторі певним чином вибудувані: є "верх" і є, отже, "низ", соціальна мобільність як у вертикальному, так і в горизонтальному напрямку. І ці можливості тим більші, чим менше в цьому просторі "приписаних" рольових позицій.

Друга особливість соціального простору - його багатовимірність. У кожній сфері діяльності неодмінно вибудовується своя "вертикаль влади", з'являються свої "верхи" і свої "низи". Саме властивість багатовимірності дає змогу застосовувати різні критерії для стратифікації соціального простору і вживати його в різних соціальних сферах і специфічних контекстах, у тому числі для концептуалізації поняття "освітній простір" [38].

Ключовими аспектами дослідження освітнього простору в соціології є:

1. Соціальна структура навчальних закладів: соціологи вивчають соціальну структуру навчальних закладів, таких як школи, університети, коледжі та інші освітні установи. Вони досліджують організаційну структуру, взаємодію між учасниками освітнього процесу, ролі та взаємодію соціальних груп у навчальному середовищі.

2. Соціальні нерівності в освіті: соціологи займаються вивченням соціальної нерівності, які існує у системі освіти. Вони досліджують роль соціального походження, етнічності, гендеру та інших соціальних факторів у визначенні доступу до освіти, успішності, можливостей та мобільності. Це дослідження спрямоване на виявлення нерівностей та пошук шляхів для зменшення соціальних нерівностей у системі освіти.

3. Культурні аспекти освіти, адже вивчаються культурні впливи на освітній процес. Соціологи досліджують, як соціокультурні чинники впливають на цінності, норми, очікування та практики у навчальних

закладах. В цілому, дослідження включає аналіз культурних репрезентацій, національних культурних контекстів у системі освіти та вплив глобалізації на культурну динаміку в освітньому просторі.

4. Соціальні процеси в освіті: досліджуються соціальні процеси, що відбуваються в освітньому просторі. Соціологи в освітньому просторі досліджують процеси соціалізації, взаємодії, формування ідентичності, конфліктів та співпраці між учасниками навчального середовища. Вони аналізують, як соціальні процеси впливають на навчання, розвиток та соціальну інтеграцію учнів.

5. Зміни в системі освіти: вивчають зміни, що відбуваються в системі освіти та їх соціальні наслідки. Експерти та аналітики аналізують реформи освітньої політики, зміни в підходах до навчання та організації навчального процесу. Дослідження змін у системі освіти спрямовані на розуміння впливу цих змін на учасників освітнього процесу.

В цілому, дослідження освітнього простору в соціології спрямовані на розуміння соціальних процесів, структур та нерівностей у системі освіти. Це допомагає виявити проблеми, розробити політики та практики, спрямовані на покращення освітнього простору та забезпечення рівних можливостей для всіх учасників навчального процесу.

1.2 Основні соціологічні підходи до вивчення освітнього простору

Варто зауважити, що освітній простір є важливим об'єктом дослідження в соціологічних теоріях, оскільки освіта впливає на формування і розвиток суспільства, соціальну мобільність та освітню нерівність.

В даній кваліфікаційній роботі розглянемо декілька із них:

1. Структурний функціоналізм.

Згідно з теорією структурного функціоналізму (Т.Парсонс, Р.Мертон та ін.), освітній простір виконує важливу роль у суспільстві, забезпечуючи соціалізацію і передачу культурних цінностей, а також підготовку молодого покоління до виконання ролей у суспільстві. Освітній простір розглядається як механізм, котрий забезпечує стабільність і функціонування суспільства [44].

У структурному функціоналізмі, освітній простір розглядається як важлива складова соціальної структури, яка виконує певні функції для суспільства в цілому. Освіта розглядається як механізм, що забезпечує соціалізацію, передачу культурних цінностей, формування норм та цінностей, а також підготовку молодого покоління до виконання суспільно-значимих ролей [44].

Основними функціями структурного функціоналізму в контексті освітнього простору є:

- Соціалізація. Перш за все, освітній простір виконує важливу функцію соціалізації, адже здійснює передачу соціальних норм, цінностей та практик наступному поколінню. Освітні заклади вчать колективним цінностям та соціальним ролям, що необхідні для інтеграції у суспільство.

- Підготовка до ролей. Представники структурного функціоналізму вважають, що освіта здійснює підготовку індивідів до виконання певних ролей у суспільстві (професійний розвиток, відповідальність, зайнятість).

- Стабільність і інтеграція. Освітній простір сприяє стабільності та інтеграції суспільства шляхом передачі загальноприйнятих цінностей і норм, освіта сприяє формуванню спільного морального кодексу та соціальної єдності. Це допомагає стабілізувати суспільство та забезпечувати спільну основу для функціонування.

- Меритократія. Представники функціоналізму вважають, що освітній простір повинен базуватись на принципах меритократії, де доступ до освіти

та можливостей залежить від індивідуальних здібностей, зусиль та заслуг. Це розглядається як спосіб забезпечити ефективність та справедливість у суспільстві, дозволяючи найбільш обдарованим та заслуженим особам реалізувати свій потенціал.

В загальному контексті структурного функціоналізму, освітній простір розглядається як ключова інституція, котра виконує різноманітні функції для суспільства. Ця соціологічна теорія підкреслює взаємодію між освітою та іншими аспектами соціальної структури, а також вказує на істотну роль освіти у формуванні та збереженні соціального порядку [44].

2. Конфліктологічна парадигма.

Конфліктологічна парадигма в соціології (К.Маркс, Г.Зіммель, М.Вебер, Р.Дарендорф, Л.Козер) акцентує увагу на соціальних нерівностях і боротьбі за ресурси у суспільстві. В контексті освітнього простору, ця теорія вказує на те, що освіта може бути інструментом репродукції і підтримки соціальних нерівностей. Наприклад, вона визначає, що люди з різними соціальними статусами та ресурсами мають різний рівень доступу до якісної освіти.

Конфліктологічна парадигма в соціології досліджує соціальні конфлікти та нерівності, які виникають у суспільстві. Освіта є однією з головних сфер, де проявляються ці конфлікти та нерівності. Конфліктологічна парадигма аналізує освітню систему з урахуванням соціальних та політичних сил, які впливають на неї. Основна ідея конфліктологічної парадигми щодо освіти полягає в тому, що конфлікти та нерівності виникають у зв'язку з розподілом ресурсів, доступом до освіти та соціальними привілеями, які пов'язані з нею. Ці конфлікти можуть мати соціальний, етнічний, економічний або політичний характер.

Представники конфліктологічної парадигми в соціології досліджують такі аспекти освітнього простору, як соціальна нерівність (аналізуючи, як

соціальне походження, класова приналежність та етнічність впливають на доступ до освіти та можливості отримання якісної освіти, а також досліджуючи, як соціальні нерівності впливають на можливості розвитку та соціальну мобільність); сегрегацію: вивчають явище сегрегації в освітній системі, яке означає фізичну або соціальну відокремленість груп учнів залежно від їх соціального статусу, етнічної належності або інших факторів, аналізуюючи наслідки сегрегації для якості освіти; культурні нерівності: вивчають взаємозв'язок між освітою та культурними нерівностями, досліджуюючи, як культурні навички, цінності та стереотипи впливають на можливості отримання освіти та успіх у ній; соціальну справедливість (прагнуть досягти соціальної справедливості в освіті, шукаючи способи зменшення освітньої нерівності та створення рівних можливостей для всіх учнів, розробляючи політики та стратегії для забезпечення доступу до якісної освіти для всіх соціальних груп).

3. Символічний інтеракціонізм (Дж.Мід, Ч.Кулі, Г.Блумер) акцентує увагу на символічній взаємодії людей у соціальному просторі. У контексті освіти, символічний інтеракціонізм розглядає, які роль мають міжособистісні відносини, взаємодія вчителів і учнів, а також соціальні конструкції знання в процесі навчання і формування освітнього простору.

4. Критична теорія зосереджується на структурних нерівностях і системах влади в суспільстві. У контексті освітнього простору, критична теорія аналізує соціальні норми, цінності та ідеології, які впливають на освітні практики та можливості учнів. Вона також наголошує на необхідності зміни системи освіти для більшої справедливості. В контексті освітнього простору, критична теорія аналізує соціальні норми, цінності та ідеології, які впливають на освітні практики та можливості здобувачів. Вона наголошує на тому, що освіта може відтворювати соціальні нерівності та сприяти

соціальній сегрегації, а також на необхідності змін у системі освіти для досягнення більшої справедливості та рівноправності.

Кожна з цих теорій надає власну перспективу на освіту і вказує на різні аспекти взаємодії суспільства та освітнього простору.

Теорія французького соціолога П'єра Бурд'є є однією з найбільш визначальних соціологічних теорій, яка досліджує освітній простір і його взаємозв'язок з соціальною структурою та нерівностями. Бурд'є вважає, що освітній простір є важливим механізмом репродукції соціальних нерівностей і збереження соціального порядку [38].

Засновник теорії, П'єр Бурд'є, розглядає соціальну дійсність як систему взаємопов'язаних практик, символів і структур, які впливають на спосіб життя і поведінку людей. У своїх дослідженнях П. Бурд'є досліджує вплив соціального походження, культурного капіталу і соціального капіталу на успішність і досягнення у системі освіти.

За теорією П.Бурд'є, освітній простір є полем боротьби за різні види капіталу, включаючи економічний, культурний і соціальний капітали. Ці види капіталу впливають на можливості і позиції людей у системі освіти. Бурд'є зауважує, що існує нерівний доступ до різних видів капіталу, і це призводить до соціальних нерівностей у навчанні та досягненнях здобувачів освітніх послуг[38].

Французький соціолог П. Бурд'є пояснює, що культурні знання, навички, стиль життя та розуміння відіграють особливе значення в освітньому просторі. Люди з більшим культурним капіталом мають перевагу в системі освіти, оскільки вони вже оволоділи сукупністю знань і навичок, які відповідають соціальним очікуванням і нормам. Таким чином, високий рівень культурного капіталу сприяє більш високим шансам на успіх у навчанні [38].

У теорії П.Бурд'є також важливу роль відіграє поняття соціального капіталу. Він розглядає соціальні взаємодії, мережі та зв'язки між учасниками освітнього простору як ресурс, який може мати вплив на успіх у навчанні. Маючи доступ до важливих соціальних мереж та ресурсів, люди можуть отримати підтримку, поради та можливості, що сприяють їхньому навчанню та досягненням.

Теорія П.Бурд'є вказує на те, що освітній простір не лише передає знання, але й відіграє роль у репродукції соціальних нерівностей. Індивіди з різним соціальним походженням мають різний рівень доступу до ресурсів, які впливають на їхні можливості у системі освіти. Таким чином, соціальне походження може визначати шанси на успіх у навчанні та професійному зростанні [38].

Теорія П.Бурд'є також підкреслює важливість критичного мислення та свідомого вибору у системі освіти. Він закликає до аналізу структурної нерівності і протидії соціальним нерівностям у навчанні, а також до зміни освітніх практик і політик з метою створення більш справедливого освітнього простору.

Загалом, теорія П.Бурд'є розкриває важливі аспекти соціальних нерівностей у системі освіти і наголошує на впливі соціального походження, культурного капіталу та соціального капіталу на можливості та успіх учнів. Вона пропонує критичний підхід до аналізу освітнього простору та спонукає до дій для створення більш справедливої і рівноправної системи освіти [38].

Висновки до першого розділу

У даному розділі кваліфікаційної роботи здійснено соціологічну інтерпретацію освітнього простору та проаналізовано основні соціологічні підходи до теоретизування та концептуалізації поняття освітнього простору.

Освітній простір постає як особлива соціальна структура взаємодій, що визначає соціальні практики та уявлення аґентів цього простору.

Спираючись на погляди класика соціології Е.Дюркгейма, виводяться основні властивості освітнього простору як соціальної структури, які логічно випливають із фундаментальних положень соціології освіти. Основна ідея концепції, запропонованої вченим пов'язана безпосередньо з процесом виховання. "Справді, виховання, що застосовується в конкретному просторі, являє собою сукупність практик, способів їх здійснення, звичаїв, що становлять цілком певні факти, які відображають ту саму реальність, що й інші соціальні факти та розглядається в певний момент розвитку простору". Інакше кажучи, процес виховання являє собою певну систему відносин, що визначається тим суспільством, у якому воно здійснюється. Дотримуючись логіки цього висловлювання, можна стверджувати, що освітній простір є також об'єктивним соціальним фактом, який чинить домінантний вплив на соціальних акторів, включених у цей простір. Немає особи, яка могла б створити суспільство, що має на даний момент систему виховання, відмінну від тієї, що міститься в його структурі; так само, як неможливо, щоб живий організм мав інші органи і функції, крім тих, що закладені в його будові". Соціальні практики, сформовані в цьому просторі, мають об'єктивний самодостатній характер. Соціологія дає змогу з'ясувати основні закономірності виховання, освіти та освітнього простору як соціального факту. Отже, Е. Дюркгейм стверджує, що поняття "освітній простір" необхідно інтерпретувати саме в соціологічній парадигмі як частину більш широкої взаємодії, як частину соціального простору.

Проаналізоване в теорії французького соціолога П.Бурд'є, *поняття освітній простір, є простором соціальних відносин і боротьби за владу між різними соціальними групами, який тісно пов'язаний зі структурами влади і*

нерівності в суспільстві, адже освіта не просто є транслятором знань, але також функціонує як механізм репродукції соціальних нерівностей.

За концепцією П.Бурд'є, в освітньому просторі існує конкуренція між соціальними групами за доступ до різних видів капіталу, таких як економічний, культурний і соціальний капітал. Бурд'є стверджував, що культурний капітал, такий як знання, мова, навички і навчальний досвід, має вирішальне значення для успіху в освітній системі.

Концепція освітнього простору Бурд'є допомагає зрозуміти, як соціальні нерівності репродукуються і переосмислюються в системі освіти. Вчений підкреслює важливість структур влади, соціального походження і культурного капіталу визначати можливості і успіх у навчанні. Ця концепція також відкриває дискусію про потребу створення більш рівних умов у освітній системі, щоб забезпечити більш справедливий доступ до освіти для всіх соціальних груп.

РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Характерні риси цифровізації освітнього простору у сучасному суспільстві

В кваліфікаційній роботі звертаємось до діджитал соціології - галузі соціології, яка вивчає взаємодію між суспільством та цифровими технологіями. Вона досліджує, як цифрові інструменти, мережі і платформи впливають на соціальні структури, поведінку людей, комунікацію та інші аспекти суспільного життя.

Діджитал соціологія вивчає явища, що виникають у зв'язку з використанням цифрових технологій, такі як соціальні мережі, месенджери, електронна комунікація, веб-сайти, блоги, форуми тощо та аналізує вплив цих технологій на соціальні відносини, культуру, політику, економіку та інші сфери життя [1;2].

Дослідники діджитал соціології вивчають такі питання, як вплив соціальних мереж на формування ідентичності, розповсюдження інформації та вплив фейків, динаміку онлайн-комунікації, соціальні рухи в цифровому просторі, цифрову нерівність, приватність та безпеку в Інтернеті, виклики, пов'язані зі штучним інтелектом та автоматизацією [11].

Діджитал соціологія використовує різні методи дослідження, включаючи аналіз великих даних, соціальні мережі, опитування, спостереження та інтерв'ю. Вона допомагає розуміти, як цифрові технології перетворюють суспільство і які наслідки це має для людей і соціальних груп.

Цифровізація освітнього простору з точки зору соціології означає перехід до використання цифрових технологій і інтернет-ресурсів у процесі навчання і набуття знань. Процес цифровізації включає використання

комп'ютерів, смартфонів, планшетів, програмного забезпечення, платформ для онлайн-курсів, дистанційного навчання і інших сучасних діджитал інструментів .

Варто відзначити, що цифровізація освіти прийшла на зміну інформатизації. В останні кілька років процес цифровізації був оголошений одним з основних напрямків розвитку України. Важливим елементом цифрової трансформації в суспільстві є цифровізація освіти. Слід зазначити, що цей процес непростий і незрозумілий.

Тож, зазначимо, що термін "цифровізація" має декілька доволі різних інтерпретацій. Спільним для цих інтерпретацій є розуміння того, що *цифровізація - це процес, пов'язаний з електронною автоматизацією – впровадженням високотехнологічних пристроїв, що використовують цифрові представлення інформації*[11].

З соціологічної точки зору, цифровізація освіти має ряд характерних рис:

По-перше, це полягає у доступності. Цифрові технології можуть знизити бар'єри доступу до освіти, дають можливість здобувати знання офлайн та онлайн з будь-якої частини світу. Це особливо важливо для людей, які мешкають в віддалених районах, де відсутні навчальні заклади, або для тих, хто має фізичні обмеження.

По-друге, це відображає нерівність. Існує ризик, що люди з низьким рівнем доступу до технологій або недостатніми навичками використання цифрових інструментів можуть залишитися позаду. Це може призвести до зростання соціальної нерівності у суспільстві.

По-третє, цифрові технології створюють нові можливості для взаємодії та співпраці між учасниками освітнього процесу. Вони можуть сприяти формуванню віртуальних спільнот, обміну знаннями та ідеями, спільному

вирішенню завдань. Однак, це також може вплинути на традиційні форми взаємодії і соціальні структури, що виникають у навчальних закладах [17].

Втім, варто звернути увагу на приватність та безпеку. Збільшення використання цифрових технологій у освіті породжує питання про приватність та безпеку даних. Збирання, зберігання та обробка особистої інформації стають важливими аспектами. Забезпечення конфіденційності та захисту даних користувачів є важливим завданням для суспільства та освітніх закладів.

Цифрові технології можуть змінити роль учасників в освітньому процесі. Вони можуть стати фасилітаторами навчання, керівниками у використанні цифрових інструментів. Викладачі можуть також використовувати дані, зібрані від учасників освітнього процесу, для індивідуалізації навчання та вдосконалення методів викладання [17].

Цифрові технології можуть сприяти зміні навчальних парадигм. Традиційний підхід, орієнтований на передачу знань від вчителя до учня, може бути замінений на активне, інтерактивне навчання, яке стимулює самостійність, критичне мислення та творчість учасників освітнього процесу.

В цілому, цифровізація освітнього простору має потенціал змінити спосіб навчання та набуття знань. Вона може забезпечити більш широкий доступ до освіти, сприяти взаємодії та співпраці, але також принести виклики, пов'язані з нерівностями, приватністю та зміною соціальних структур. Отже, соціологічний аналіз цифровізації освіти допомагає розуміти ці процеси та їхні наслідки для суспільства та освітнього простору.

Цифровізація освітнього простору - це процес впровадження технологій і цифрових рішень у навчальну систему, що в свою чергу охоплює використання комп'ютерів, Інтернету, програмного забезпечення та інших цифрових інструментів для поліпшення якості навчання та навчального процесу загалом [18].

Основні переваги цифровізації освітнього простору включають:

1. Збільшення доступності, адже впровадження цифрових технологій дозволяє розширити доступ до освіти широким масам людей, незалежно від їх місця проживання. Інтернет дозволяє отримувати навчальний матеріал в будь-якій частині світу, а онлайн-курси та вебінари дають можливість отримувати знання зручним способом.

2. Інтерактивність та залученість, оскільки цифрові технології дозволяють створювати інтерактивні навчальні матеріали, які залучають учасників освітнього процесу до активного навчання. Вони поєднують мультимедійні елементи, відеоуроки, інтерактивні вправи та завдання, що сприяють більш ефективному засвоєнню матеріалу.

3. Індивідуалізацію навчання, що дозволяє налаштувати навчальний процес під потреби кожного учасника освітнього процесу. За допомогою спеціального програмного забезпечення можливо створити індивідуальний навчальний шлях, де учасники освітнього процесу можуть працювати у власному темпі та відповідно до своїх особистих потреб.

4. Збереження ресурсів, адже цифрові навчальні матеріали можуть замінити традиційні підручники та друковані матеріали, що дозволяє зменшити витрати на друку та збереження паперу. Крім того, електронні та онлайн-формати навчальних занять можуть зменшити потребу у фізичних приміщеннях, що сприяє збереженню простору [10, с.147-154].

Однак, впровадження цифровізації освіти також зазнає викликів та проблем, таихі як недостатня доступність до технологій у деяких регіонах, проблеми з кібербезпекою та конфіденційністю даних, а також необхідність підготовки педагогічних кадрів до ефективного використання цифрових інструментів.

Для успішної цифровізації освіти необхідно вирішити ці виклики шляхом забезпечення доступу до технологій для всіх учнів та вчителів, забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних, а також надання педагогам необхідної підготовки та підтримки щодо використання цифрових інструментів у навчальному процесі.

Цифровізація освіти може значно поліпшити доступність, якість та ефективність навчання, а також підготувати здобувачів до цифрового світу та майбутніх професійних викликів. Вона відкриває нові можливості для інтерактивного і індивідуалізованого навчання, сприяє розвитку критичного мислення, творчих навичок та цифрової грамотності [28].

Цифровізація освіти є важливим процесом, який надає можливості для трансформації навчальної системи і підготовки учасників освітнього процесу до сучасного світу. Вона вимагає спільних зусиль вчителів, учнів, батьків, уряду та інших зацікавлених сторін для успішного впровадження технологій та розвитку цифрової освіти [24].

«Цифровізація освітнього простору залежить від сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та об'єктивних умов, серед яких – штучний інтелект (Artificial intelligence), навчання за допомогою машин (Machine Learning), забезпечення мобільності інформаційно-комунікаційної активності (Mobility), створення нейромережі (Artificial Neural Networks); подальший розвиток мобільно орієнтованих засобів та ІКТ доступу до електронних даних; упровадження технологій блокчейн (Blockchain) у роботу державних органів, комунікацій між суб’єктами освітньої діяльності; запровадження криптовалют (Cryptocurrencies); розвиток технології хмарних обчислень та запровадження технології туманних обчислень (Cloud Computing and Fog Computing); розроблення нових функцій доповненої реальності (Added Reality – AR) і доступність обладнання для віртуальної реальності (Virtual Reality – VR); широке запровадження чат-ботів (Chat Bots)

та віртуальних помічників (Virtual Assistants), формування та використання електронних інформаційних баз і систем (Big Data, Data Mining, Data Bases), зокрема, електронних бібліотек (Electronic Libraries, Repositories) та наукометричних баз даних (Scientometric Data Bases); розвиток користувальних характеристик Інтернету людей (Internet of People – IoP), розгортання топології широкосмугових високошвидкісних каналів електронних комунікацій (Broadband Communication Channels), систем формування ІКТ-просторів бездротового доступу користувачів до електронних даних (Cordless Access to Digital Data, Wi-Fi, Bluetooth, Cellular Networks); формування Інтернету речей (Internet of Things – IoT), розвиток його програмно-апаратних засобів, зокрема мікропроцесорних, та інтеграційних платформ, для забезпечення налаштування, управління та моніторингу електронних пристроїв за допомогою сучасних телекомунікаційних технологій; розвиток робототехніки (Robotics), робототехнічних систем, зокрема, 3D-принтерів і 3D-сканерів; розвиток індустрії виробництва програмних засобів (Software Development Industry), зокрема, видання електронних освітніх ресурсів; – забезпечення сумісності ІКТ-засобів та ІКТ-додатків, побудованих на різних програмно-апаратних платформах (Compatibility); розвиток мереж постачальників ІКТ-послуг (ринку ІКТ-аутсорсерів), передусім хмарних сервісів (Cloud Services), та мережі Центрів опрацювання даних (Computing Center Network); розвиток систем захисту даних в інформаційних системах та протидія кіберзлочинності (Data Security and Counteraction of Cybercriminality)» [28, с.122-144].

Віктор Майер-Шенбергер - професор управління і регулювання інтернету в Оксфордському університеті визнавав, що «Подібно до того як інтернет радикально змінив світ, додавши зв'язок між комп'ютерами, великі

дані змінять фундаментальні аспекти життя, надавши світу небувалі можливості кількісного виміру» [56].

Навички 21 століття були оголошені міжнародними колами, в яких Європейська комісія виділила цифрову компетентність як одну з найважливіших для розвитку інновацій, участі в цифровому суспільстві та розвитку національної економіки.

Зараз заклади вищої освіти використовують різноманітні веб-інструменти та платформи (Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle тощо) для реалізації процесів онлайн-навчання.

Елементи з ігрової сфери були успішно адаптовані для цілей навчання, включаючи такі платформи, як Discord, який спочатку використовувався для ігор і розроблений спільнотою. Ці інструменти виявилися найпростішим і найцікавішим способом спілкування та взаємодії студентів під час дискусій, презентацій, вправ і практичних курсів [56].

Думка стосовно потреби сучасної освіти в цифровізації у науковців однозначна і сумнівів не викликає - і проголошується вона стосовно як середньої, так і вищої освіти, як технічної, так і гуманітарної, як на рівні міністерського управління галуззю, так і на рівні окремих навчальних закладів. Побудова ефективних систем інформатизації освіти з урахуванням світового досвіду, особливостей і реального стану вітчизняної освіти - це одна із актуальних і важливих наукових і практичних проблем.

Питанню цифровізації освіти присвячено значну кількість публікацій, які висвітлюють проблеми цифровізації вищої освіти України. Зокрема, суттєвий внесок у такого роду дослідження зробили С.М. Ніколаєнко, А.Ю. Пилипчук, В.Ю. Биков, А.М. Гуржій, М.З. Згуровський, В.В. Гапон та інші [3;4;6;8;19].

Сьогодні ми бачимо, що для досягнення Україною високих результатів в економічному і соціальному розвитку, а також завоювання місця

повноправного партнера в світовій економічній системі залежить не лише від досягнення злагоди в її політичному житті, але значною мірою і від того, в яких масштабах впроваджуватимуться та наскільки ефективно використовуватимуться сучасні інформаційні технології в усіх сферах суспільної діяльності. При цьому не останнє місце серед цих сфер посідає система освіти: яку роль вони відіграватимуть у системі освіти, підвищенні ефективності навчально-виховного процесу, управління навчальним закладом тощо [5, с.119-135].

Галузь освіти в цілому і окремі освітні процеси сьогодні потребують цифровізації, тому що:

- насичення інформаційними технологіями навчально-виховного процесу підвищує його ефективність і привабливість для тих, хто навчається, це ж саме стосується і застосування цифрових технологій в управлінні навчальним закладом;

- учні і студенти, які формують майбутнє покоління нашої нації, мають крокувати в ногу з часом і - незалежно від професії, за якою вони будуть працювати - вміти використовувати цифрові технології на своєму робочому місці;

- наша система освіти має випускати кваліфікованих в сучасних питаннях цифровізації фахівців, які будуть конкурентноздатними на європейському і міжнародному ринках праці, що підвищуватиме престиж України у світі;

- цифровізація освітньої галузі гармонізує її з іншими сферами суспільної життєдіяльності, які раніше розпочали активну комп'ютеризацію і використання програмного забезпечення для раціоналізації виконання функцій [4].

Запорукою підвищення якості освіти та забезпечення конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів на ринку

праці є безперервне оновлення змісту освіти на основі новітніх досягнень культури, науки, техніки, зокрема застосування інноваційних методів при використанні цифрових технологій у навчальному процесі.

Аналіз розвитку передових у економічному відношенні країн показує, що однією з основних умов, яка визначає прогресивний розвиток економіки, науки і культури в державі є цифровізація системи вищої освіти. Знання і навички, якими сьогодні оволодівають майбутні фахівці, у подальшому визначатимуть шляхи розвитку суспільства. Саме у вищих навчальних закладах зосереджена найбільша кількість прогресивних та відкритих до науково-технічних інновацій людей, що суттєво полегшує впровадження цифрових технологій у навчальний процес [4].

Впровадження цифрових технологій у систему вищої школи дозволить підвищити якість підготовки та перепідготовки фахівців, ефективність всіх форм навчального процесу; вдосконалити та оновити організаційну структуру системи вищої освіти, довести до рівня міжнародних стандартів та інтегрувати її у світову систему.

Донедавна інформаційні та комунікаційні технології становили вагому частку світового виробництва, що вело до глобального перерозподілу як ринку праці, так і ринку освітніх послуг. Крім того, розбудова єдиного Європейського освітнього простору в рамках Болонського процесу істотно підвищувала роль інформаційних та комунікаційних технологій в освіті, що було зумовлено сучасною світовою тенденцією до створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дозволяють, з одного боку, розвивали систему нагромадження і поширення наукових знань, а з другого - надавали доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення [10, с.147-154].

Одне з головних завдань освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства – було навчити учнів і здобувачів вищої освіти використовувати

сучасні інформаційні та комунікаційні технології. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у прискоренні підготовки викладачів та фахівців у сфері інформаційних технологій, в оснащенні закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою, педагогічними програмними засобами, електронними підручниками тощо. Від вирішення цього завдання визначальною мірою залежатиме розвиток країни.

Поряд з певними успіхами, процес цифровізації вищої освіти в Україні виявив цілий комплекс споріднених проблем, серед яких головною є відсутність єдиного підходу в обґрунтуванні і формуванні напрямів застосування цифрових технологій для вдосконалення системотворчих елементів освітньої діяльності у вищих навчальних закладах. Це виражається в наступному [14, с.12-20]:

- недостатній рівень врахування можливостей використання сучасних цифрових технологій при визначенні змісту освітніх програм і структури державних освітніх стандартів за напрямами і спеціальностями вищої і післядипломної освіти;
- недостатня кількість, якість і слабка інтегрованість спеціалізованих і загальносистемних програмно-технічних засобів та цифрових ресурсів для застосування в освітній діяльності;
- недостатнє врахування можливостей використання сучасних цифрових технологій при створенні і відновленні навчально- методичного забезпечення освітньої діяльності;
- недостатнє і несистемне використання сучасних цифрових технологій під час удосконалення освітніх програм;
- нерозвиненість форм застосування цифрових технологій в управлінні освітою на місцевому і регіональному рівнях;

- неповна відповідність діючих у галузі цифровізації освіти міжуніверситетських науково-технічних програм основним положенням Концепції цифровізації сфери освіти України;
- невідповідність у багатьох випадках вимог державних освітніх стандартів до змісту вищої освіти сучасним проблемам використання цифрових технологій у майбутній професійній діяльності здобувача вищої освіти;
- недосконалість нормативно-правового забезпечення використання цифрових технологій в освіті, особливо дистанційних форм навчання;
- відсутність ефективної системи перепідготовки і підвищення кваліфікації керівних кадрів і професорсько-викладацького складу щодо використання сучасних цифрових технологій у закладах вищої освіти [14, с.12-20].

У таких умовах необхідне наукове обґрунтування і прогнозування процесу цифровізації вищої освіти, встановлення критеріїв, які визначають загальний рівень інформаційної культури, моральні та професійні якості членів інформаційного суспільства, особливо його еліти - фахівців з вищою освітою, формування змісту їхньої інформаційно- комп'ютерної підготовки, адекватний вибір методів, засобів і форм цієї підготовки, а також детальний опис інфраструктури і механізмів, які забезпечують процес інформатизації вищих навчальних закладів.

Хижняк Л.М. визнає, що онлайн-освіта може бути визначена як запланований досвід навчання або навчання, який використовує широкий спектр технологій і має важливе значення для заохочення взаємодії та сертифікації навчання. Пасткою на шляху впровадження on-line освіти може стати не лише традиціоналізм, консерватизм, інертність і закритість у діяльності освітніх закладів, а й їхня неготовність до процесу навчання на

новій технологічній основі. Для цього суб'єктам освіти необхідне оволодіння базовими інформаційними технологіями (технології електронної пошти; пошуку інформації в Інтернеті; уміння працювати з різними пошуковими системами; on-line спілкування, розміщення інформації в Інтернеті; уміння користуватися технологіями Web-проектування та Web-дизайну тощо) [27, с.157-161].

Онлайн-освіта була створена в результаті науково-технічного прогресу, а також всесвітньої комп'ютеризації різних сфер людської діяльності.

Такий формат навчання надає студентам доступ до кращих навчальних матеріалів у будь-якій галузі знань, що сприяє успішному застосуванню цих знань на практиці.

Педагогічна цінність цифрових технологій сприяє вдосконаленню нових дидактичних методів, що застосовуються в університеті шляхом включення в навчальний процес комунікативних засобів, більш знайомих студентам, інформаційно-комунікаційні технології при підготовці студентів, забезпечення вищої професійної підготовки. Завдяки розвитку інформаційних технологій, технічні знання та навички, отримані в ході онлайн-навчання, будуть необхідні студентам для майбутньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Процес глобалізації та інтернаціоналізації в процесі впровадження онлайн-освіти надає широкі можливості для тих, хто здобуває освіту і хоче підвищити свою професійну кваліфікацію, вирішуючи наступні завдання: 1) розширений доступ до навчальних закладів, що відкриває можливість отримання диплома про вищу освіту за кордоном, не виїжджаючи з приймаючої країни. Країни, що розвиваються з обмеженими освітніми ресурсами, отримують доступ до глобальних навчальних закладів, щоб доповнити і поліпшити свої зусилля по забезпеченню вищої освіти для великої кількості людей, супутникові технології широко використовуються

розвиненими країнами для перенесення своїх освітніх програм у віддалені куточки світу [8].

В умовах глобалізації існує нагальна потреба у набутті знань у технічній та інформаційній сферах; 2) навчання з використанням вже накопиченого досвіду і знань. Завдяки сучасним комунікаційним технологіям, є легкий доступ до джерел інформації, навчальних матеріалів, що сприяє навчанню, використовуючи багатий освітній досвід інших студентів та накопичені ними знання. Різні методи, що використовуються закладами онлайн-освіти, легко доступні через накопичену базу даних. Глобалізація в цьому сенсі сприяє придбанню знань з використанням існуючого досвіду і практики; 3) взаємовигідне партнерство між учасниками освітнього простору сприяє оперативному наданні освітніх послуг, які виходять далеко за рамки конкретного навчального закладу. Партнерські угоди сприяють вдосконаленню навчального матеріалу, який є основою онлайн-освіти. Співпраця між закладами онлайн-освіти набуває різних форм, включаючи спільне поширення курсів та навчальних програм, сертифікаційних програм та поширення вищезазначених програм через навчальний заклад, що співпрацює; 4) конкурентне середовище, засноване на розширенні доступу до навчальних матеріалів, може вплинути на підвищення рентабельності між навчальними закладами за надання послуг онлайн-навчання [29].

Тому повний перехід на онлайн-освіту дозволяє підтримувати продуктивність навчального процесу, а його форми є складними і інтегрованими, які не можуть обмежуватися одним ресурсом.

Таким чином, незважаючи на всі ці недоліки, онлайн-освіта стає необхідним інструментом у всьому світі, так як розширює можливості як викладача, так і студента у віртуальному освітньому просторі, що особливо

важливо в умовах стрімкого розвитку технологічного прогресу, коли з'являється все більше електронних ресурсів і їх продукції.

В результаті вивчення стрімкого розвитку онлайн-освіти в умовах глобалізації та інформатизації встановлено, що в силу умов інтенсифікації освітніх процесів та виникнення перешкод для забезпечення традиційної освіти, які потребують відповідних альтернативних рішень, цей процес вимагає забезпечення розвитку онлайн-освіти, де ця тема стає все більш актуальною. Встановлено, що через пандемію онлайн-освіта набирає популярність практично у всіх країнах світу [1, с.25-51].

Зараз абсолютно зрозуміло, що для досягнення ефективного навчального процесу навчальні заклади повинні поєднувати в собі переваги змішаних видів освіти, які можуть допомогти досягти оптимального балансу між традиційною і онлайн-освітою. Однак існують перешкоди, з якими студенти часто стикаються під час онлайн-навчання, оскільки навчальні платформи не завжди ідеальні. Тому очікується, що вирішення цих питань сприятиме підвищенню якості онлайн-освіти, оскільки студенти переходять на наступні навчальні роки.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення онлайн-освіти для студентів, що стимулюватиме освітню сферу та покращить педагогічну діяльність в освітньо-інформаційному та технологічному просторі, що забезпечить якісну онлайн-освіту. Розширення можливостей і широке використання інноваційних, дослідницьких технологій для забезпечення онлайн-освіти на рівні вищих навчальних закладів може стати основою для якісних розробок в цій сфері в майбутньому

2.2. Цифровізація освітнього простору як предмет соціологічного дослідження

Цифровізація освітнього простору означає трансформацію навчально-

освітнього та управлінського процесу, повсякденних соціальних практик у системі вищої освіти, зумовлену впровадженням технологій створення, обробки, обміну та передачі великих масивів інформації на непаперових носіях, опрацювання, обміну та передачі великих масивів інформації на непаперових носіях. Цифровізація передбачає інтеграцію освіти з різноманітними інформаційними ресурсами [28].

У роботі здійснюємо аналіз праць провідних соціологів, зокрема вчених-соціологів, які займалися дослідженням цифровізації освітнього простору:

Ніл Сельвін (Neil Selwyn) - британський соціолог в галузі освіти, професор Faculty of Education, Monash University (https://research.monash.edu/en/persons/neil-selwyn), який досліджує вплив технологій на навчання та освіту впродовж останніх 30 років. Він автор книги "Digital Technology and the Contemporary University: Degrees of Digitization", де вчений аналізує вплив цифрових технологій на вищу освіту [51].

"Digital Technology and the Contemporary University: Degrees of Digitization" є науковою роботою, написаною Нілом Сельвіном (Neil Selwyn), який є відомим британським соціологом освіти. У цій книзі вчений досліджує вплив цифрових технологій на сучасний університетський освітній простір, що є результатом соціологічного дослідження, яке включало аналіз літератури, інтерв'ю з університетськими працівниками та спостереження за практиками використання цифрових технологій у вищій освіті. Вона пропонує критичний огляд різних аспектів цифрової трансформації в університетах та її впливу на студентів, викладачів та університетські структури [52].

У своїй праці "Digital Technology and the Contemporary University: Degrees of Digitization", Н.Сельвін звертає увагу на різні аспекти цифрової трансформації, такі як використання електронних підручників, відеолекцій,

онлайн-курсів та інших цифрових матеріалів у навчальному процесі. Він також розглядає питання цифрової нерівності, що виникають в контексті освіти, і вплив цифрових технологій на розподіл влади та контролю в університетських структурах [52].

Основними темами наукового дослідження цифровізації, є:

1. Вплив цифрових технологій на навчання та навчальні практики в університетах.

2. Виклики та перешкоди, пов'язані з впровадженням цифрових технологій у вищу освіту.

3. Цифрова нерівність та соціальні наслідки цифрової трансформації університетів.

4. Вплив цифрових технологій на роль та практики викладачів у вищій освіті.

5. Взаємодія між здобувачами вищої освіти та цифровими технологіями в університетському середовищі [51; 52].

Книга Н.Сельвіна "Digital Technology and the Contemporary University" є важливим внеском у розуміння впливу цифрових технологій на університетську освіту та стимулює розмірковування про те, як оптимально використовувати ці технології, зберігаючи при цьому цінності освіти.

У процесі наукової діяльності, Ніл Селвін дійшов до кількох висновків щодо впливу цифрових технологій на університетську освіту. Основні висновки його наукових досліджень включають [52]:

1. Різноманітність використання цифрових технологій.

Н.Селвін відзначає, що використання цифрових технологій в університетському освітньому процесі має велику кількість варіацій. Різні університети та навчальні програми використовують цифрові технології по-різному, іноді вони приводять до інновацій та покращень, а іноді можуть створювати нові виклики та проблеми.

2. Цифрова нерівність.

Вчений звертає увагу на проблему цифрової нерівності в університетській освіті. Він вказує, що доступ до цифрових технологій та навички їх використання неоднаково розподілені серед студентів та викладачів. Це може створювати нерівності у можливостях навчання та досягненнях студентів.

3. Зміна ролі учасників освітнього процесу.

За словами Н. Селвіна, цифрові технології впливають на роль викладачів в університетському середовищі. Викладачам доводиться адаптуватись до нових ролей та викликів, пов'язаних з використанням цифрових інструментів у навчальному процесі. Це може вимагати нових навичок та підходів до викладання.

4. Критичне мислення та аналіз. Н.Селвін стверджує, що враховуючи вплив цифрових технологій на університетську освіту, важливо зберегти критичне мислення та аналітичні навички. Соціолог закликає до обережного підходу до цифрової трансформації, зокрема до використання технологій, які можуть мати негативний вплив на якість освіти або збереження освітніх цінностей [52].

Ці висновки Н.Селвіна відображають складну природу цифрової трансформації в університетській освіті і підкреслюють необхідність уважного аналізу та розуміння впливу цифрових технологій на різні аспекти навчання та навчального процесу.

У своїй книзі "Digital Technology and the Contemporary University: Degrees of Digitization", Ніл Селвін робить кілька рекомендацій щодо використання цифрових технологій в університетській освіті, пропонуючи розглядати цифрові технології як інструмент. Адже, важливо розуміти, що цифрові технології є лише інструментами, а не ціллю самою по собі. Використання цих технологій повинно бути спрямоване на покращення

навчання та навчального процесу, збереження цінностей освіти та підвищення якості навчання [52].

Враховуючи проблему цифрової нерівності, варто забезпечити рівний доступ до цифрових технологій для всіх студентів і викладачів. Це може включати надання доступу до обладнання та інтернету, а також навчання цифровим навичкам. В контексті використання цифрових технологій важливими залишаються розвиток критичного мислення та аналітичних навичок.

Крім того, в контексті цифрової трансформації варто зберігати освітні цінності. В навчальному процесі має зберігатися баланс між використанням цифрових технологій та традиційними, міжособистісними методами навчання, а також залучення здобувачів вищої освіти до процесу прийняття рішень щодо використання технологій.

Ці рекомендації Н.Селвіна спрямовані на збереження цінностей освіти та оптимальне використання цифрових технологій у вищій освіті. Вони наголошують на необхідності уважного підходу до впровадження технологій, збереженні рівності та забезпеченні якості навчання [53].

Провідний британський соціолог Ентоні Гідденс писав: «Сьогодні ми живемо в суспільстві, де електронний зв’язок вважається само собою зрозумілим, у зв’язку з цим треба особливо підкреслити очевидну специфічність традиційних суспільств (а фактично і всіх товариств столітньої давності). Специфічність ця полягає в тому, що спілкування членів різних товариств, незалежно від масштабів останніх, відбувається в умовах співіснування» [39, с. 95].

Хоча Ентоні Гідденс відомий своїми дослідженнями сучасного суспільства і теорією структурації та не спеціалізується безпосередньо на цифровій соціології, його роботи мають значний вплив на розуміння соціальних змін, включаючи цифрові технології.

У своїх роботах, зокрема "Соціологія" (Sociology), Е.Гідденс розглядає вплив технологічних змін на суспільство, включаючи освіту. Він визнає, що цифрові технології, такі як Інтернет, мобільні пристрої та соціальні мережі, впливають на способи навчання, спілкування та доступу до знань [39].

Ентоні Гідденс підкреслює, що цифрові технології можуть змінити динаміку взаємодії між учасниками освітнього процесу, сприяючи більш активному інтерактивному навчанню та співпраці. Він також вказує на важливість розвитку навичок цифрової грамотності, які стають необхідними у сучасному цифровому суспільстві.

Однак, Ентоні Гідденс також обговорює потенційні виклики, пов'язані з цифровою трансформацією освіти, такі як цифрова нерівність, приватність та етичні питання. Він підкреслює необхідність уважного вивчення соціальних наслідків цифрової трансформації та розробки політики, яка забезпечить справедливий та ефективний доступ до цифрової освіти.

Отже, хоча Е.Гідденс не є безпосереднім експертом у галузі цифрової соціології, його роботи містять роздуми про вплив цифрових технологій на суспільство та освіту, що можуть бути корисними для розуміння цифровізації освіти [39].

Аналізуємо також ідеї Nicki Lisa Cole, яка є американською соціологинею, котра спеціалізується на дослідженні соціальних наслідків і впливу цифрових технологій, зокрема Інтернету, на суспільство. Вона вивчає різні аспекти цифрової трансформації, включаючи цифрові медіа, соціальні мережі, кіберкультуру та інші аспекти цифрового світу.

У своїй праці "The Sociology of the Internet and Digital" Nicki Lisa Cole, досліджує цифровізацію в контексті освіти, здійснюючи дослідження впливу цифрових технологій на навчальні процеси, доступ до знань, спілкування між учасниками освітнього процесу, а також соціальні та культурні зміни, що відбуваються в освітньому середовищі через цифрову

трансформацію [46].

Цифрові технології допомагають зробити освіту більш доступною, інтерактивною та інноваційною, забезпечуючи нові можливості для навчання на відстані, електронного навчання, використання цифрових ресурсів та інструментів для покращення освітнього процесу. Однак, цифровізація також створює нові виклики, такі як цифрова нерівність, приватність та етичні питання, які також можуть бути об'єктом досліджень [46].

Роботи Nicki Lisa Cole відображають аналіз соціальних наслідків цифрової трансформації в освіті та розуміння впливу цифрових технологій на суспільство та культуру [46].

В основу функціонування цифровізації освіти покладено принципи, які відображають її специфіку:

Принцип гуманізму свідчить про спрямованість освіти до людини, про свободу вибору особистістю форм, термінів, видів навчання, підвищення кваліфікації, самоосвіти. Даний принцип реалізується через створення сприятливих умов для розвитку творчої індивідуальності кожної людини. Людина розглядається як мета суспільного прогресу.

Принцип демократизму полягає в доступності освіти в будь-якому віці за допомогою різноманітних форм навчання, відповідно до інтересів можливостей та потреб. Він забезпечує свободу переходу від одного навчального закладу до іншого, прискорене завершення навчання та підвищення кваліфікації. Це гарантує рівні права всіх громадян, незалежно від класової приналежності, національних особливостей, стану здоров’я, на освіту та розвиток. Цей принцип передбачає демократизацію всіх сторін життєдіяльності освітніх закладів, рівноправні відносини суб’єктів педагогічного процесу.

Принцип мобільності проявляється у великому виборі засобів,

способів, організаційних форм системи безперервної освіти, їх гнучкості і готовності до стрімкої перебудови відповідно до потреб суспільства, людини;

Принцип випередження, опираючись на наукове прогнозування, потребує більш швидкого та гнучкого розвитку, перебудови системи безперервної освіти відповідно до потреб суспільної практики, мобільного оновлення їх діяльності. Даний принцип орієнтується на широке та активне використання нових форм, методів, засобів навчання та перепідготовки фахівців;

Принцип відкритості системи безперервної освіти потребує від навчальних установ розширення діяльності шляхом заохочення до навчання та підвищення кваліфікації аудиторії, вільних слухачів. При цьому виникає необхідність працювати з різними віковими групами та групами населення, що відрізняються рівнем освіти та професійної підготовки, ставленням доосвіти, життєвими устремліннями. Це вимагає створення додаткових факультетів, інститутів, відділень, курсів з підвищення освіти і кваліфікації, проведення семінарів.

Відкритість навчальних закладів та освітніх систем забезпечується наявністю різних за рівнем, змістом, спрямованістю освітньо-виховних програм.

Принципи безперервності освіти є систематизаційним. Навчальні установи, працівники освіти та підвищення кваліфікації, науки й виробництва мають переглянути ставлення до місця освіти в житті людини й суспільства. Варто подолати орієнтацію на поверхневу «енциклопедичність» змісту, перевантаження інформаційним матеріалом. У змісті освіти мають знайти відображення проблеми розвитку суспільства, виробництва, науки, культури [46].

Освіта має бути спрямована на розвиток майбутнього. Колишнє гасло

«Знання на все життя» поступається місцем новому гаслу – «Знання через усе життя».

Українська дослідниця цифровізації Кислова Ольга Миколаївна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри методів соціологічних досліджень соціологічного факультету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна займається дослідженням цифрових методів в соціології. Соціологиня описує поняття Big Data, що відносяться до швидкого розвитку цифрових технологій, є побічним продуктом цифрового середовища. Великі дані – це не дані в традиційному розумінні, а скоріше комбінація даних (цифровий слід), автоматизованих методів виявлення прихованих у них шаблонів (інтелектуальна аналітика даних) і технологій, які забезпечують доступ і аналіз [11;12]. Величезні обсяги даних накопичуються глибоко в Інтернеті без будь-яких зусиль з боку дослідників, усуваючи трудомісткий процес збору соціологічної інформації. Це спонукає до дослідження його можливого застосування як емпіричної основи для соціологічних досліджень.

Український соціолог, голова вченої ради Харківського національного університету імені Василя Каразіна Віль Бакіров визнає, що цифровізація створює всеохоплюючу соціальну екосистему, докорінно змінюючи традиційні форми спілкування та взаємодії людей і дозволяючи їм зануритися у величезне нове середовище, яке включає глобальну цифрову систему. Цифрове суспільство, на думку В.Бакірова – це не технологічний феномен, а соціокультурний феномен, який наповнює життя, мотивації, життєві плани, норми та цінності сучасних людей принципово новими можливостями цифрових технологій [2, с.15-25].

Такі технології, як Інтернет, соціальні мережі, онлайн-сервіси тощо не лише покращують нашу здатність спілкуватися, але й створюють нові соціокультурні простори, нові середовища для соціальної взаємодії, влади,

домінування, нерівності та конфліктів, культурні основи, що ставить перед соціологічною теорією нові виклики. Застосуванян цифрових методів – це спроба розв'язати окреслені виклики та знайти шляхи використання великих даних для аналізу сучасного суспільства, актуалізуючи дослідження щодо їх природи та перспектив впровадження [1, с.25-51].

Термін «цифрові методи» був введений у 2007 році амстердамським соціологом Річардом Роджерсом для виділення сучасних методів соціологічного аналізу, які виникають у зв'язку з появою нових форм даних і розвитком цифрових технологій [49].

Р. Роджерс визначає цифрові методи як «інструменти, натхненні Інтернет-технологіями, які пропонують можливість обробки нових форматів даних методологічно інноваційними способами» [49].

Протягом майже десятиліття ці дебати еволюціонували з двох протилежних сторін.

1) Цифрові методи – інноваційні інструменти, які дозволяють отримувати доступ, створювати та аналізувати нові (цифрові) дані про суспільство, вирішувати нові дослідницькі питання та відкривати нові підходи до старих питань [48].

2) Цифрові методи — це лише нова назва для добре відомого методу соціальних досліджень, який набирає популярності через тенденцію до «цифрового» та «комп'ютерного».

Дослідження цифрової нерівності в соціології є важливою галуззю, яка вивчає нерівності, що виникають у суспільстві внаслідок доступу до та використання цифрових технологій. Цифрова нерівність відображає розбіжності між різними групами людей у використанні інформаційних технологій, доступі до Інтернету, цифрових навичках та можливостях, що вони надають [49].

Дослідження цифрової нерівності в соціології зосереджені на вивченні наступних аспектів:

1. Доступ до Інтернету. Дослідження зосереджуються на розбіжностях у доступі до Інтернету в залежності від таких факторів, як соціальний статус, етнічна належність, гендер, вік та місце проживання.

2. Цифрові навички. Дослідження оцінюють рівень володіння комп'ютерною грамотністю, навичками використання цифрових пристроїв, програмного забезпечення та онлайн-платформ.

3. Інформаційна нерівність. Дослідження аналізують різницю у доступі до якісної та достовірної інформації між різними соціальними групами.

4. Цифрові нерівності у соціальній взаємодії. Дослідження аналізують, як цифрова нерівність впливає на можливості людей брати участь у соціальних мережах, електронному участі та онлайн-комунікації.

5. Вплив цифрової нерівності на соціальні нерівності. Вивчення зв'язку між цифровою нерівністю та іншими формами соціальної нерівності, такими як освіта, зайнятість, громадянство та економічний статус. Дослідження досліджують, як цифрова нерівність може поглиблювати чи зменшувати існуючі соціальні нерівності в суспільстві.

Дослідники використовують різні методи для вивчення цифрової нерівності, включаючи опитування, статистичний аналіз даних, вивчення випадків та аналіз соціальних мереж. Це допомагає зрозуміти причини та наслідки цифрової нерівності, а також розробляти політики та ініціативи для зменшення цієї нерівності.

Розуміння цифрової нерівності в соціології має важливе значення для розвитку справедливого та рівноправного суспільства. Дослідження можуть сприяти розробці ініціатив, спрямованих на забезпечення широкого доступу до цифрових технологій, навчання цифровим навичкам та зменшення нерівностей у використанні інформації та комунікації.

Висновки до другого розділу

Отже, було здійснено соціологічну інтерпретацію до аналізу цифровізації, в тому числі крізь призму цифрової соціології. Цифрова соціологія є підрозділом соціології, який вивчає взаємодію між суспільством і цифровими технологіями. Вона досліджує, як цифрові технології впливають на людей, їх соціальні взаємодії, способи спілкування, соціальні структури та культуру. Цифрова соціологія досліджує різні аспекти впливу цифрових технологій на суспільство, серед яких соціальні мережі та взаємодія в онлайн-середовищі: дослідження мережевих структур, взаємодії між користувачами, вплив соціальних мереж на формування комунікаційних зв'язків та індивідуальних ідентичностей; соціальні зміни в цифрову епоху: вивчення впливу цифрових технологій на економіку, робочі місця, організації; кіберкультура та інтернет-спільноти: аналіз культурних практик, цінностей та ідентичностей, які формуються в онлайн-спільнотах та впливають на суспільство в цілому; цифрові нерівності: вивчення розподілу доступу до цифрових технологій, знань та навичок, впливу цифрових нерівностей на соціальну мобільність та можливості людей; кібербезпека та приватність: дослідження соціальних наслідків цифрової безпеки, витоків даних, контролю за інформацією та впливу на особисту приватність.

Провідні світові та українські соціологи зазначають, що цифрові технології сприяють більш активному та інтерактивному процесу співпраці між учасниками освітнього процесу, здатні змінити динаміку взаємодії. Цифрові навички та цифрова грамотність стають необхідними у сучасному цифровому суспільстві, однак, породжують і потенційні виклики, пов'язані з цифровою трансформацією освіти.

РОЗДІЛ 3. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1.Аналіз результатів дослідження цифровізації та цифрової грамотності в Україні

Цифровізація освіти в Україні є актуальним процесом, спрямованим на впровадження інформаційних технологій у навчальний процес з метою поліпшення якості освіти та підготовки учнів до сучасного цифрового світу. Цей процес включає в себе впровадження комп'ютерних технологій, програмного забезпечення, електронних підручників, онлайн-курсів та інших цифрових ресурсів у навчальний процес.

Одним з ключових напрямків цифровізації освіти є створення електронних підручників та цифрових навчальних матеріалів. Уряд України активно працює над розробкою та впровадженням електронних підручників для шкіл різних рівнів. Це дозволяє забезпечити доступ до актуальної та інтерактивної інформації для учнів та вчителів, сприяє підвищенню мотивації до навчання та полегшує процес оновлення навчального матеріалу [24, с.157-162].

Також в Україні розвиваються онлайн-курси та дистанційне навчання. Це дає можливість учням отримувати доступ до якісної освіти незалежно від місця проживання. Уряд сприяє розвитку інфраструктури для дистанційного навчання та надає підтримку вчителям та учням у використанні цифрових технологій.

Окрім того, цифровізація освіти передбачає впровадження інформаційних систем управління навчальними закладами, що спрощує процеси адміністрування та забезпечує збір та аналіз даних про навчальні досягнення учнів.

Цифровізація освіти в Україні має на меті покращити якість освіти, забезпечити доступ до сучасних знань та навичок, підготувати учнів до цифрової економіки та суспільства. Процес цифровізації вимагає співпраці між урядом, освітніми установами, вчителями, учнями та батьками для успішного впровадження цифрових технологій у навчальний процес [25].

У кваліфікаційній роботі здійснюємо вторинний аналіз даних соціологічного дослідження «Цифрова грамотність в Україні», проведеного з ініціативи Міністерства цифрової трансформації України, разом із швейцарсько-українською програмою EGAP в період із 13 жовтня по 7 листопада 2023 року [22].

Отже, обсяг вибірки складав 2005 осіб, що представляє доросле населення України віком від 17 до 70 років, методом face to face інтерв'ю, проведеного в період з 13 жовтня по 7 листопада 2023 року. А також для порівняльного аналізу використовуються дослідження цифрової грамотності в Україні за 2021 та 2022 роки [22].

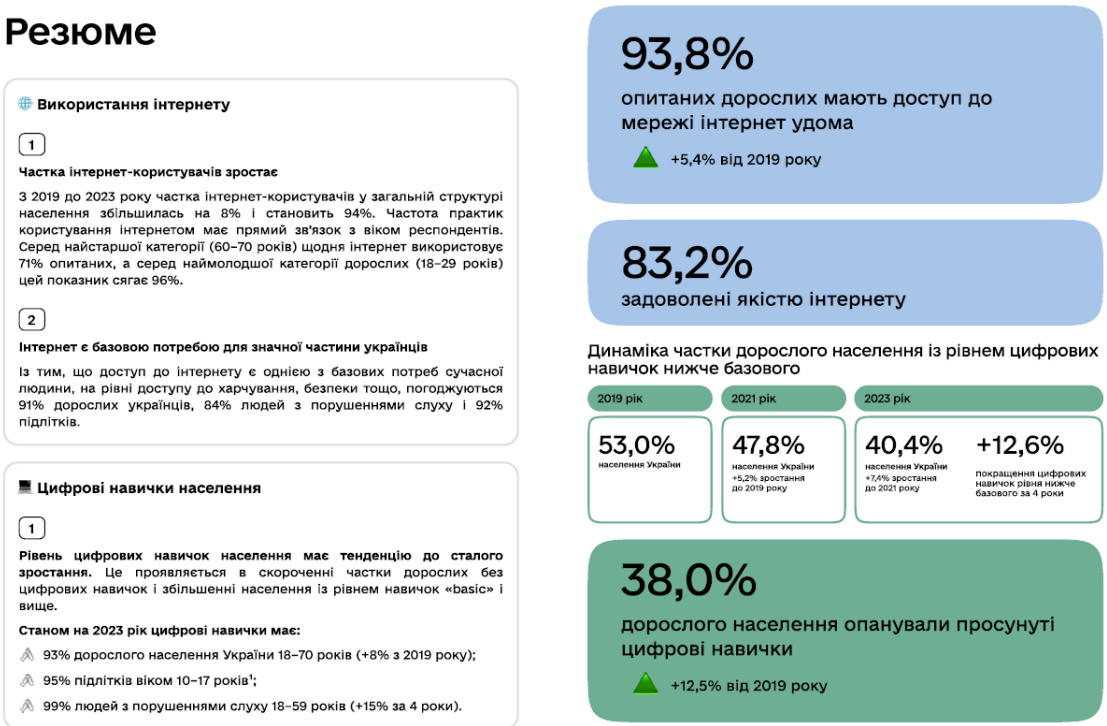

Рис.3.1. Використання Інтернету серед респондентів

Отже, 93,8% опитаних відзначають, що мають доступ до мережі Інтернет вдома та 38% зауважують, що мають просунуті цифрові навички [22].

Рис.3.2. Саморозвиток та практики онлайн-освіти

Отже, 58,3% та 85% підлітків вбачають актуальність у навчанні цифровим навичкам, тоді як 42,2% дорослого населення регулярно присвячують час самостійному навчанню та вдосконаленню знань [22].

Варто зазначити про те, що підвищення рівня навичок постає мотивацією для саморозвитку та поглиблення власних знань.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що молодь є активними користувачами соціальних мереж, YouTube, освітніх платформ, таких як Prometheus (курси професійного та особистісного розвитку із різноманітних дисциплін), GoIT, Coursera тощо.

Будучи здобувачем вищої освіти можна отримати безкоштовний доступ до курсів та займатися самовдосконаленням.

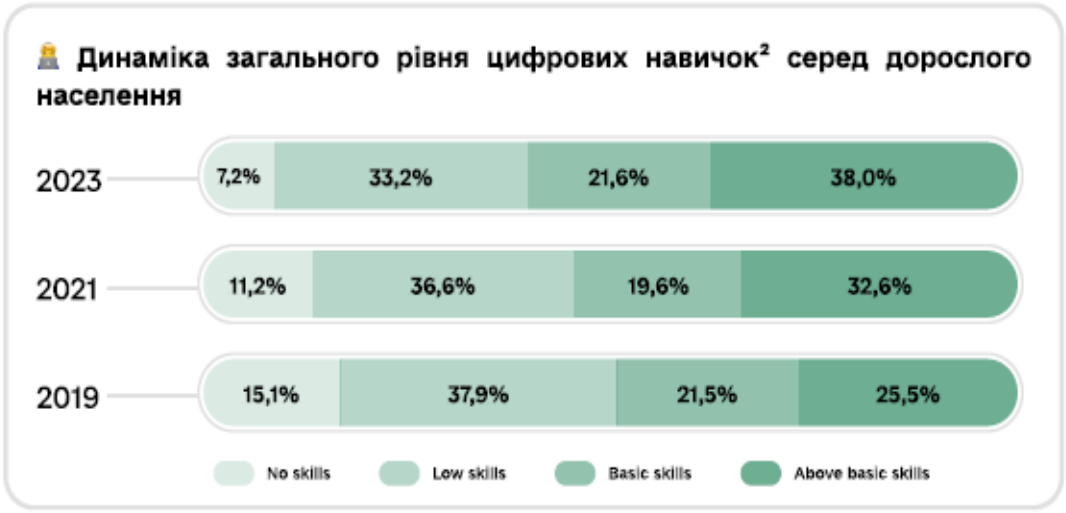

Рис.3.3. Динаміка загального рівня цифрових навичок серед дорослого населення

В цілому, відсутність цифрових навичок поступово зменшується 7,2% у 2023 році порівняно із 15,1% у 2019 році.

Загальний рівень цифрових навичок серед дорослого населення у розрізі віку

Рівні цифрових навичок	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60-70 років
No skills	2,1%	3,1%	5,8%	8,9%	17,4%
Low skills	13,3%	24,0%	32,6%	42,5%	56,7%
Basic skills	19,2%	28,8%	21,9%	22,5%	13,9%
Above basic skills	65,4%	44,1%	39,7%	26,1%	12,0%

Рис.3.4. Загальний рівень цифрових навичок серед дорослого населення у розрізі віку

Серед вікової категорії 18-29 років, 65,4% опитаних відзначають рівень цифрових навичок, як вище базового; лише 2,1% в даній віковій категорії зауважують про відсутність навичок в цілому [22].

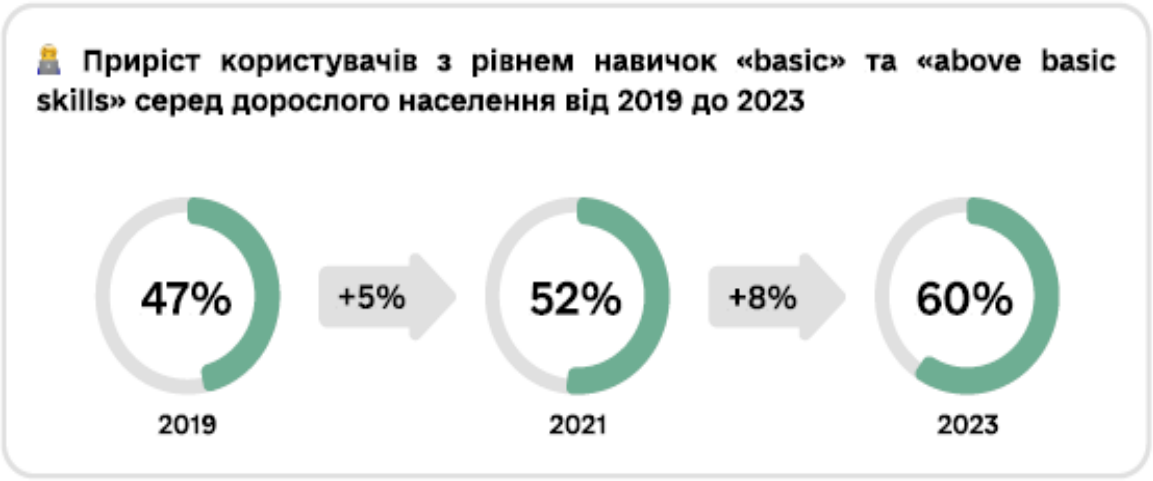

Рис.3.5. Приріст користувачів з рівнем навичок “basic” та “above basic”

Спостерігається тенденція до зростання рівня користувачів, що мають цифрові навички з плином часу.

Загальний рівень цифрових навичок серед дорослого населення у розрізі рівня освіти

Варіант відповіді	Населення, яке працює	Студентська молодь	Населення, яке тимчасово не працює	Пенсіонери / безробітні за станом здоров'я
No skills	4,5%	3,2%	8,7%	19,1%
Low skills	27,1%	5,4%	38,6%	63,7%
Basic skills	24,5%	10,8%	23,9%	10,9%
Above basic skills	43,9%	80,6%	28,8%	6,3%

Рис.3.6. Загальний рівень цифрових навичок серед дорослого населення у розрізі рівня освіти

Тенденція свідчить про те, що студентська молодь має найвищий рівень розвитку цифрових навичок. 80,6% студентської молоді зауважують про те, що їх рівень цифрових навичок – вище базового; тільки незначна частка (3,2%) зазначає про відсутність цифрових навичок в цілому. Отже,

серед студентської молоді відзначаємо доволі високий рівень цифрових навичок.

Досвід користування українськими платформами для самоосвіти онлайн за останні 12 місяців

Варіант відповіді	Доросле населення	Люди з порушеннями слуху	Підлітки
Так, є досвід користування	23,4%	16,6%	42,3%
Ні, немає досвіду користування	76,6%	83,4%	57,7%

Рис.3.7. Досвід користування українськими платформами для самоосвіти онлайн за останні 12 місяців

23,4% опитаних відзначають про наявність досвіду користування українськими платформами для самоосвіти, тоді як в 76,6% даного роду досвід відсутній [22].

Найбільше досвід користування освітніми платформами наявний саме в представників студентської молоді, адже заклади вищої освіти в тому числі пропонують безкоштовний доступ до освітніх курсів та платформ.

Prometheus є безкоштовними курсами від світових та українських викладачів, які допомагають отримувати новітні навички у будь-якій сфері.

Prometheus - український масовий відкритий онлайн-курс публічний проєкт, запущений у 2014 році. Основна мета проекту — надати кожному безкоштовний онлайн-доступ до курсів рівня коледжу та надати можливість публікувати та розповсюджувати такі курси серед провідних викладачів, університетів і компаній.

Актуальність розвитку цифрових навичок

Варіант відповіді	Доросле населення	Люди з порушеннями слуху	Підлітки
Радше актуально	58,3%	45,8%	85,1%
Радше неактуально	33,8%	14,3%	13,4%
Важко відповісти	7,9%	39,9%	1,5%

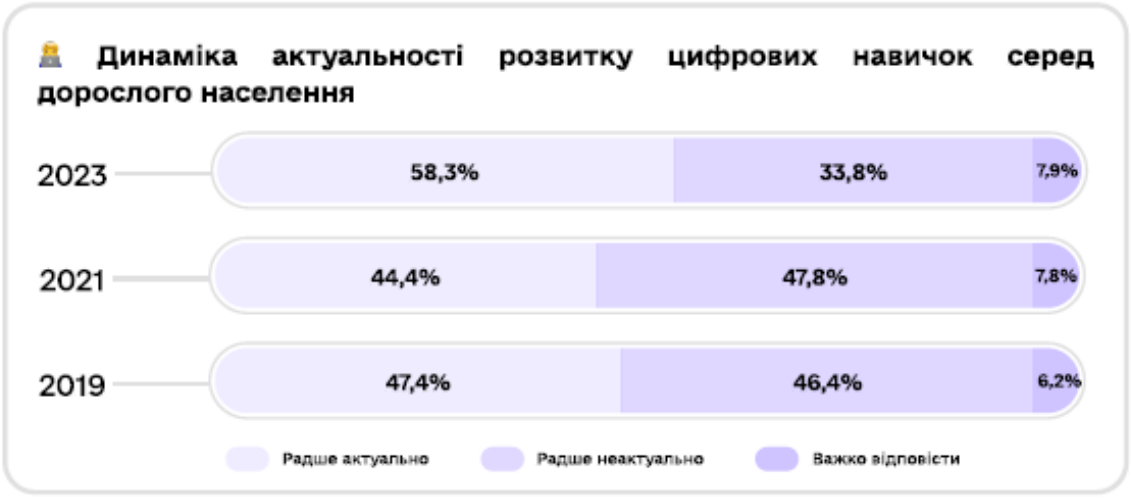

Рис.3.8. Динаміка актуальності розвитку цифрових навичок серед дорослого населення

Отже, 58,3% дорослого населення зазначають, що радше актуальними є для них цифрові навички. Також варто зауважити про зростання тенденції до зростання важливості цифрових навичок (58,3%) у 2023 року на противагу 47,4% у 2019 році.

Актуальні форми розвитку цифрових навичок

Варіант відповіді	Доросле населення	Люди з порушеннями слуху	Підлітки
Онлайн навчання	35,5%	29,2%	28,1%
Діти (онуки) навчають своїх батьків (бабусів-дідусів)	6,4%	14,1%	0%
Навчання в оффлайн-хабі (з можливість консультування у тренера)	17,8%	14,5%	30,1%
Поєднання онлайн та оффлайн навчання	40,3%	42,2%	41,8%

Рис.3.9. Актуальні форми розвитку цифрових навичок

Зауважимо, що актуальною формою розвитку цифрових навичок для дорослого населення є поєднання онлайн та офлайн навчання (40,3%). Також 35,5% опитаних вважають, що онлайн навчання є актуальною формою розвитку цифрових навичок.

Практики використанні ШІ в розрізі цільових груп та мети

Варіант відповіді	Доросле населення	Люди з порушеннями слуху	Підлітки
Робота / Освіта	15,8%	21,5%	56,3%
Саморозвиток	21,8%	26,8%	54,9%
Дозвілля	25,1%	31,8%	57,8%

Рис.3.10. Практики використання ШІ в розрізі цільових груп та мети

Чверть (25%) дорослих використовували штучний інтелект для розваги, а кожен шостий (15%) використовував ШІ на роботі.

Незважаючи на те, що більший відсоток людей із вадами слуху використовує їх для будь-яких цілей, вони все ще, як правило,

використовуються як інструмент для відпочинку, а не як інструмент для роботи.

Під час обговорень у фокус-групах інформанти зазначили, що ефективне використання штучного інтелекту потребує, з одного боку, правильної постановки завдань, а з іншого — наявності актуальної та достовірної інформації в платній версії [22].

Якщо перше стосується рівня розвитку навичок, то друге стосується визнання цінності інструменту.

Тому що наразі AI не сприймається як інформаційний сервіс, за який потрібно платити.

Інформанти фокус-групових досліджень використовують потенціал штучного інтелекту, щоб знаходити відповіді на прості запитання, виконувати повсякденні завдання та бути креативними.

3.2. Методологія та результати дослідження застосування цифровізації в освітній системі сучасної України

Для виявлення й опису особливостей цифровізації як сучасного етапу розвитку вищої освіти було проведено пілотажне соціологічне дослідження.

Методом збору первинної інформації виступало анкетне опитування.

Було опитано 100 респондентів (викладачі та здобувачі вищої освіти), на основі невипадкової вибірки (метод стихійного відбору).

Проблема дослідження: недостатній рівень діджитал-навичок в українському освітньому просторі.

Об'єктом даного дослідження є освітній простір.

Предметом дослідження є цифровізація українського освітнього простору.

Мета дослідження – дослідити процес цифровізації в українському освітньому просторі крізь призму зору соціологічного аналізу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати уявлення здобувачів та викладачів ЗВО про цифровізацію освітнього простору.

2. Визначити рівень діджитал-навичок серед здобувачів та викладачів Національного авіаційного університету.

Гіпотеза дослідження:

1. Рівень діджитал-навичок серед здобувачів та викладачів НАУ переважно середній.

Логічний аналіз основних понять предмета дослідження

1. Здобувач вищої освіти – це особа, котра навчається у вищому навчальному закладі з метою здобуття певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів.

2. Заклад вищої освіти – освітній, освітньо - науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує освітньо – професійні програми вищої освіти, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб, а також здійснює наукову та науково – технічну діяльність.

3. Вплив – зміна уявлень, думок, поведінки індивідів або групи, що відбулося стихійно під впливом інших людей через механізми психологічного наслідування.

4. Викладач закладу вищої освіти — особа, яка за основним місцем роботи у закладах вищої освіти проводить навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) або організаційну діяльність

5. Онлайн навчання - це взаємодія викладача і учнів (студентів) один з одним на відстані, що відображає всі складові, властиві навчальному процесу (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) і

реалізується за допомогою конкретних засобів інтернет-технологій або інших засобів, що забезпечують інтерактивність.

6. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – сукупність технологій, що забезпечують фіксацію інформації, її обробку і обмін інформацією (передачу, поширення, розкриття).

Принциповий (стратегічний) план дослідження

Для виявлення й опису особливостей характерних особливостей цифровізації як сучасного етапу розвитку вищої освіти планується проведення пілотажного соціологічного дослідження.

Отримані в ході пілотажного дослідження дані в майбутньому стануть основою для подальшого дослідження освітнього простору; зацікавленості та вмінні працювати в цифровому середовищі, що в свою чергу сприятиме інноваціям та конкурентноспроможності.

Обґрунтування системи вибірки одиниць спостереження

Застосування невипадкової стихійної вибірки дозволить одержати репрезентативні дані та економічно використовувати час і сили при проведенні дослідження.

Вибіркова сукупність пілотажного дослідження склала 100 респондентів.

Метод збору даних

Онлайн опитування здобувачів та викладачів Національного авіаційного університету за допомогою Google-forms.

Метод обробки даних

Отримані в ході анкетування результати оброблені за допомогою програми Excel. Результати представлені у вигляді графіків і таблиць.

Рис.3.11. Наявність змін в освітній системі, (%, n = 100)

Необхідно зауважити, що 46% опитаних помічають зміни в освітній системі (зокрема, це стосується ряду реформ освітньої системи, цифровізації, модернізації освітніх процесів та освітньої діяльності).

Тенденції глобалізації суттєво впливають на ряд процесів, що відбуваються в економіці, політиці, культурі, що в свою чергу спричинює зміни освітньої системи загалом. Суспільство прогресує, а разом з ним і всі ті процеси, адже освітні процеси потребують постійної модернізації (освіта не може залишати за собою право бути не сучасною, не інформаційною) – вона, безумовно, має відповідати нормам і вимогам суспільства, в якому перебуває.

Суспільство змінюється, що в свою чергу спричиняє стрімкий розвиток електронної освіти, зростання застосування онлайн технологій, розповсюдження дистанційного навчання (що стало альтернативою традиційному навчанню), появі нових форм здобуття освіти, а також формування нових компетентностей.

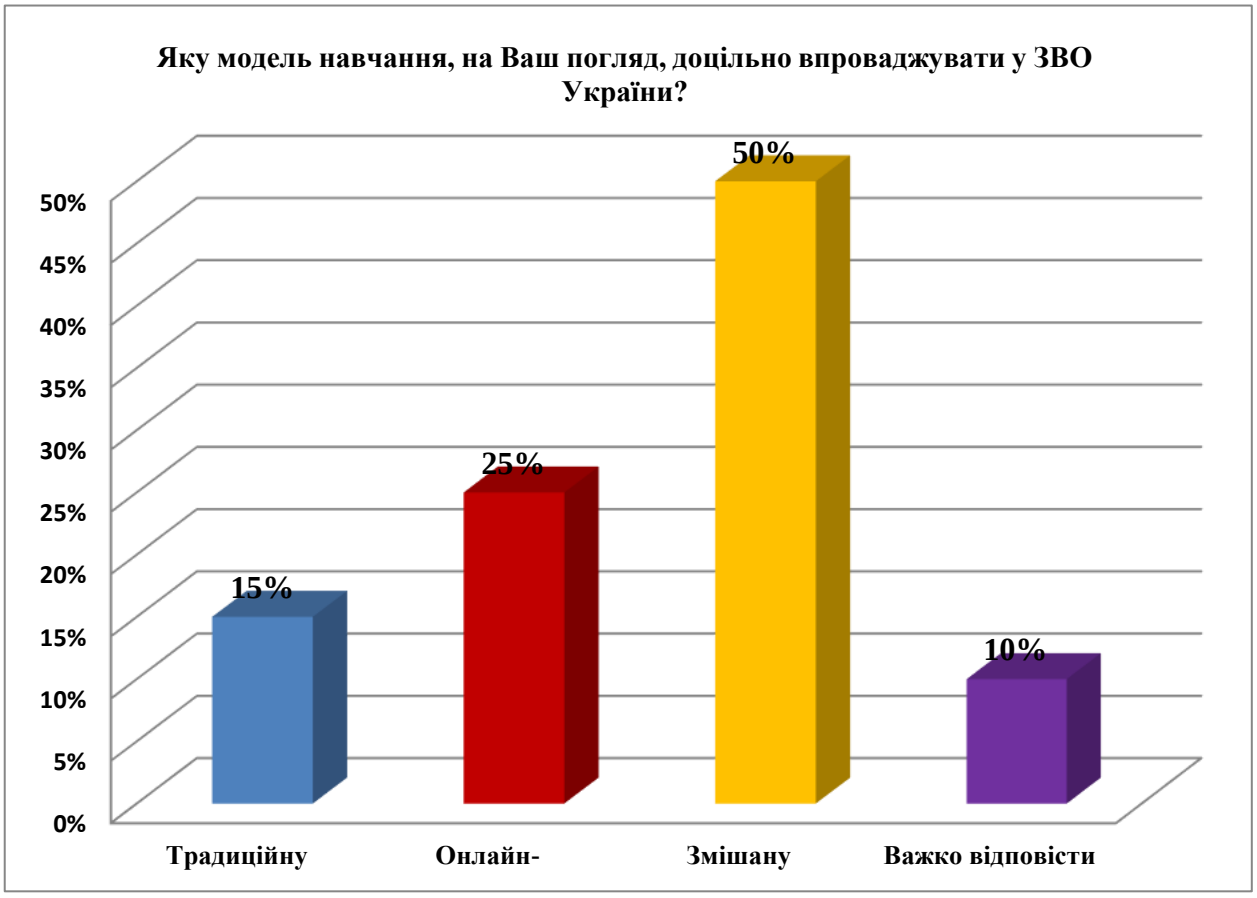

Рис.3.12. Можливість вибору форми навчання (у %, n=100)

Тож доволі доречним поставав вибір даного питання стосовно моделі навчання (рис.3.12). Якби існувала можливість вибору форми навчання, то більшість опитаних, все таки віддали б перевагу змішаній формі (50%). Специфіка навчання в умовах сьогодення створює необхідність поєднання офлайн та онлайн навчання, адже навіть за умови офлайн навчання в аудиторії здобувачі використовують цифрові технології, платформи, які сприяють навчанню та саморозвитку.

Важливою проблемою є формування оптимального співвідношення різновидів компетентності, потрібних для ефективного використання

технологій онлайн-навчання. Емпіричні дані щодо цього подано на рис. 3.12.

Рис.3.13. Важливі компетентності в умовах цифровізації (у %, n=100)

Серед важливих компетентностей в умовах цифровізації, переважна більшість (66%) відзначає необхідність комп'ютерної підготовки, знання навичок роботи із сучасною технікою; 49% опитаних вважають невід'ємним елементом знання англійської мови; 48% - здатність до комунікації в мережі Інтернет.

Ідеться про роботу із сучасними інструментальними оболонками, які уможливлюють вільне використання електронних навчальних засобів (гіпертекстів, статичних та анімованих зображень, відео й звукових ефектів, готових програмних модулів, колекцій типових шаблонів, що реалізують

різні види навчальної роботи, полегшують і прискорюють розробку електронних навчальних ресурсів).

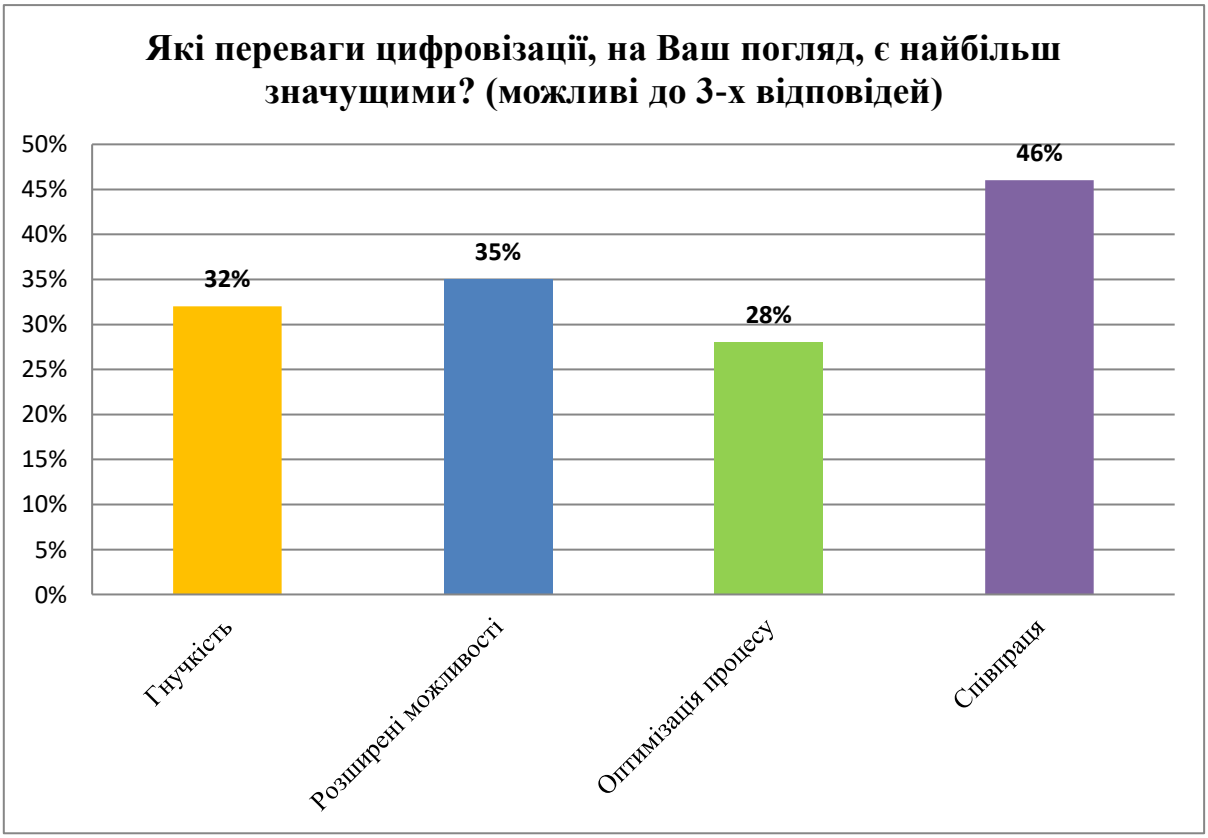

Рис.3.14. Переваги цифровізації в епоху глобалізації (у %, n=100)

Як випливає з відповідей респондентів, роль акторів вищої освіти має зазнати істотних трансформацій у векторі перетворення професорсько-викладацького складу з продуцента знань на організатора й сайнс-промоутера, який стимулює процес самонавчання шляхом фасилітації та встановлення комунікаційних містків у міжнародній освітній мережі.

При цьому інформаційно-комунікаційні технології стають мережевими засобами вищої освіти.

Периферійними векторами цифровізації освітнього простору для респондентів є дивергенція дидактичних підходів і можливість масового тиражування освітніх продуктів.

З визначених у відповідях респондентів переваг онлайн-технологій випливають нові можливості застосування електронних мереж закладами вищої освіти (інститутами й університетами), створення спільних телекомунікаційних проектів і конференцій, науковий обмін знаннями та інформацією між студентами й викладачами, зростання доступності та легкості пошуку навчальної інформації й знань.

Чинником посилення наукових пошуків стають спільні архіви електронних бібліотек міжінститутського й міжуніверситетського користування, що формує фахівця істотно вищого рівня інтелектуальної просунутості не лише у фаховій технічній, а й у соціокультурній сфері.

Рис.3.15. Проблеми з впровадження електронних технологій (у %, n= 100)

Як випливає з рис. 3.15, найбільш значущими проблемами впровадження інформаційно-комунікаційних технологій респонденти-здобувачі вищої освіти вважають, передусім, витратність та високу собівартість навчання навичок користування технологіями, так і купівлі відповідного обладнання.

На значні витрати на навчання вказують 16,7% респондентів, на дефіцит електронних ресурсів бібліотеки – 15,1%, на підвищення витрат ЗВО на необхідне обладнання – 14,8%.

Респонденти також доволі реалістично оцінюють невідповідність навчальних матеріалів традиційного навчання вимогам електронної освіти (13,2%) та вважають доволі проблемними зміни видів, способів і форм контролю викладачів в умовах електронної освіти (12,0%).

Також, було проаналізовано те, які цілі впровадження системи онлайн- та дистанційного навчання вважатимуться найбільш значущими (рис. 3.16). Згідно з результатами опитування, респонденти вважають, що важливішими цілями для впровадження даної системи це створення і використання нових форм навчання при їх інтеграції з іншими формами навчання (23%), відповідність освітньої діяльності університету світовим тенденціям (22%), використання можливостей єдиного відкритого освітнього простору (21%).

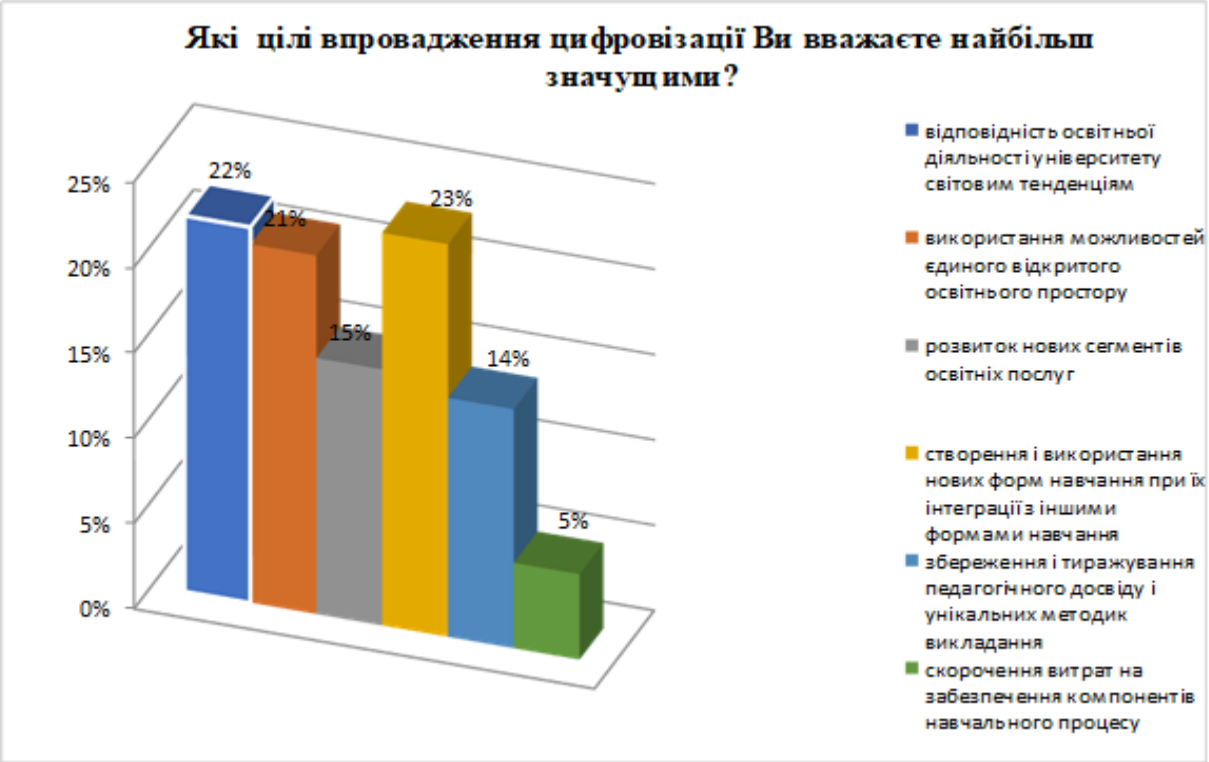

Рис.3.16. Цілі впровадження системи онлайн-навчання (у %, n= 100)

Поряд з певними успіхами, використанню освітніх онлайн-технологій перешкоджають цілий комплекс споріднених проблем, серед яких головною є відсутність єдиного підходу в обґрунтуванні і формуванні напрямів застосування інформаційно-комп'ютерних технологій для вдосконалення системотворчих елементів освітньої діяльності у вищих навчальних закладах. Це виражається в наступному:

- недостатня розробленість нормативно-правових документів в галузі онлайн навчання;
- недостатня розробленість науково-методичних основ дистанційного навчання;
- недосконаліть системи діагностики якості результатів навчання;
- відсутність психологічної готовності викладачів і навчально-допоміжного персоналу університету;

- недостатній рівень володіння викладачів засобами інформаційних і комунікаційних технологій;
- недостатнє технічне оснащення навчального процесу;
- відсутність необхідних навчально-методичних матеріалів для навчання;

Відповідно, 18% респондентів вважають, що більш значущим є фактор невідповідності у багатьох випадках вимог державних освітніх стандартів до змісту вищої освіти та із введенням такої форми як онлайн-освіта (рис. 7). Також недостатня кількість, якість і слабка інтегрованість спеціалізованих і загальносистемних програмно-технічних засобів та інформаційних ресурсів для застосування в освітній діяльності, як вважають 16% опитаних, перешкоджають використанню освітніх онлайн-технологій у їх ЗВО.

Рис.3.17. Фактори, які перешкоджають використанню онлайн освітніх технологій (у %, n= 100)

Педагогічна цінність інформаційних технологій сприяє вдосконаленню нових дидактичних методів, що застосовуються в університеті шляхом включення в навчальний процес комунікативних засобів, більш знайомих студентам, інформаційно-комунікаційні технології при підготовці студентів, забезпечення вищої професійної підготовки. Завдяки розвитку інформаційних технологій, технічні знання та навички, отримані в ході онлайн-навчання, будуть необхідні студентам для майбутньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Тому було проаналізовано, які якості є найбільш важливими для викладачів та які заходи доцільно вводити для залучення викладачів до впровадження технологій онлайн-навчання (рис. 3.18 та рис. 3.19).

Рис. 3.18. Якості, які є найбільш важливими для викладача в умовах цифровізації освіти

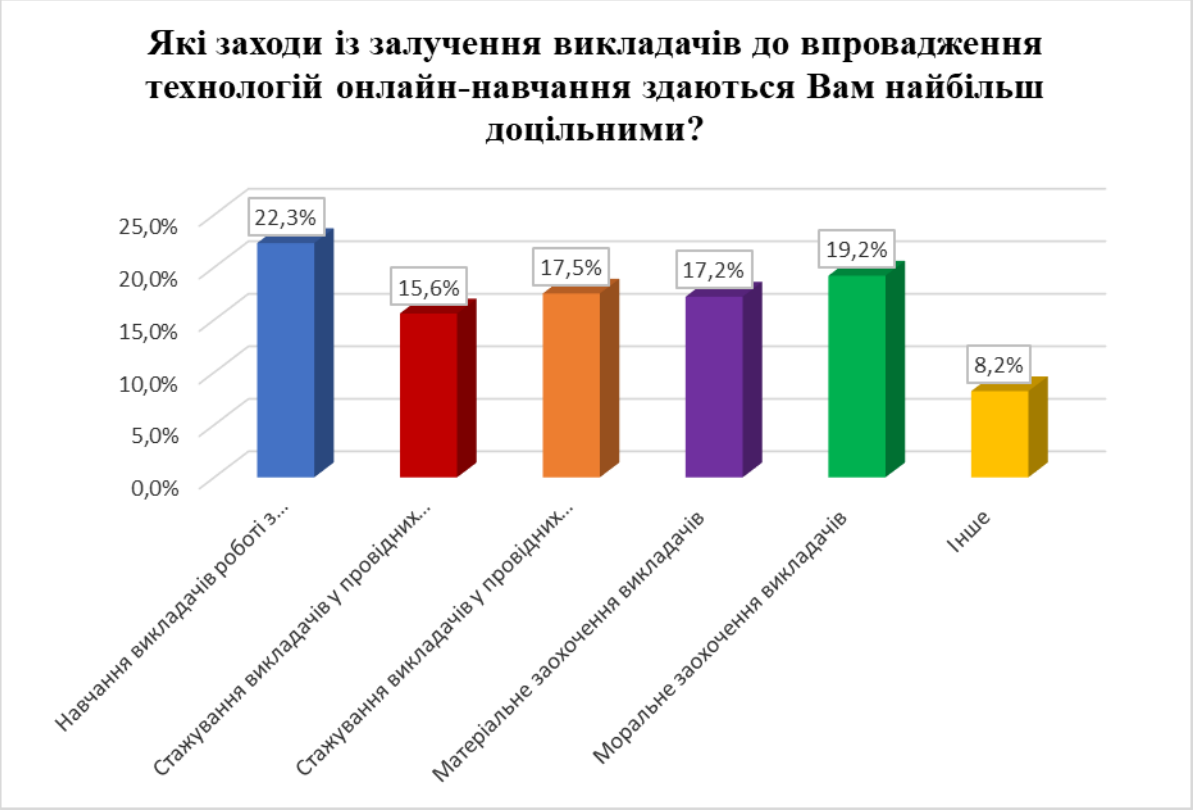

Рис. 3.19. Заходи із залучення викладачів до впровадження технологій онлайн-навчання

Як можна побачити з рис. 3.19, 21,8% респондентів вважають, що викладачі повинні відмовлятися від застарілих методів навчання і перейти до нової освітньої системи навчання, також, 18.1% опитаних вважають, що викладачі повинні мати навички роботи з новітніми освітніми системами. Також викладачі повинні вносити свій вклад у нові освітні системи та мати бажання розробляти та реалізовувати освітні інновації (так вважають 14.6% опитаних). Із рис. 3.19, 22.3% вважають, що неодмінною мірою, яку потрібно вводити в освітню сферу з введенням онлайн-освіти, це навчання викладачів роботі з новітніми інформаційними технологіями у ЗВО, 19,2% вважають, що оскільки більшість викладачів надають перевагу традиційній формі навчання,

тому потрібне моральне заохочення їх у новітню сферу освіти. Майже однакова кількість опитаних відносять свою точку зору до того, що потрібно провести стажування викладачів у провідних освітніх установах країн ЄС, США та інших, які практикують електронну освіту та матеріально заохотити викладачів до переходу в систему онлайн-освіти (17,5% та 17,2%).

Крім того, було проаналізовано застосування штучного інтелекту в освітньому процесі (рис. 3.20).

Рис. 3.20. Застосування штучного інтелекту в освітньому процесі

Отже, щодо застосування штучного інтелекту, то 63% опитаних здобувачів мали досвід застосування штучного інтелекту в освітньому процесі, тоді як 28% зазначають, що подібного досвіду не мали.

В ході проведення дослідження також були проведені 4 face to face інтерв'ю із викладачами ЗВО.

Анкета експертного опитування на тему "Цифровізація освітнього простору закладу вищої освіти"

Дякуємо за вашу готовність взяти участь у нашому опитуванні. Ваші відповіді є важливим джерелом інформації для нашого дослідження щодо цифровізації освітнього простору закладу вищої освіти. Будь ласка, відповідайте на наведені нижче запитання.

1. Які цифрові технології використовуються в вашому закладі вищої освіти? (Вкажіть всі можливі варіанти)

- Інтерактивні дошки
- Комп'ютери та ноутбуки для здобувачів та викладачів
- Відеоконференції та вебінари
- Електронні підручники та навчальні матеріали
- Віртуальна реальність або доповнена реальність
- Мобільні додатки та платформи для навчання
- Інші (вкажіть)

2. Як часто використовуються цифрові технології у навчальному процесі вашого закладу?

- Щодня
- Кілька разів на тиждень
- Кілька разів на місяць
- Декілька разів на семестр
- Рідко використовуються

3. Які переваги особисто Ви бачите у використанні цифрових технологій у навчальному процесі вашого закладу? (Виберіть всі можливі варіанти)

- Збільшення доступності до навчального матеріалу
- Покращення взаємодії між викладачами та здобувачами

- Стимулювання активного навчання та залучення студентів

- Можливість індивідуалізації навчання

- Збільшення можливостей для дистанційного навчання та електронного навчання

- Покращення доступу до ресурсів та додаткових матеріалів

- Інші (вкажіть)

4. Які виклики або проблеми пов'язані з цифровізацією освітнього простору в вашому закладі вищої освіти? (Виберіть всі можливі варіанти)

- Недостатня інфраструктура та доступ до необхідних технологій

- Недостатня підготовка викладачів до використання цифрових інструментів

- Проблеми з кібербезпекою та конфіденційністю даних

- Обмеження в бюджеті для придбання технологій та ресурсів

- Відсутність стандартизації та однорідності у використанні цифрових інструментів

- Виклики з підтримки технічної інфраструктури та обслуговування

- Потреба у додатковій підтримці та навчанні для студентів та викладачів

- Інші (вкажіть)

5. Які можливості Ви бачите для подальшої цифровізації освітнього простору вашого закладу вищої освіти?

6. Які бар'єри або перешкоди можуть виникнути при впровадженні цифрових технологій у Вашому закладі вищої освіти?

7. Чи є в Вашому закладі вищої освіти стратегія або план розвитку щодо цифровізації освітнього простору? Якщо так, будь ласка, надайте короткий опис.

8. Які рекомендації Ви можете надати щодо вдосконалення цифровізації освітнього простору в закладах вищої освіти взагалі?

Дякуємо вам за витрачений час і відповіді. Ваша думка дуже важлива для нас.

Отже, однією з умов удосконалення системи освіти є організація та впровадження інноваційної діяльності в педагогічну практику для забезпечення ефективності та якості освіти. Інноваційна діяльність у сфері освіти спрямована на забезпечення якісної освіти та забезпечення розвитку системи навчання, яка відповідає вимогам часу та суспільним потребам. Впровадження інноваційних технологій дає змогу досягти цих цілей шляхом використання новітніх освітніх методик і підходів, використання сучасних цифрових технологій та розвитку креативних методів виховання та розвитку молоді. Однією з інновацій у сучасній освіті є процес цифровізації, який передбачає використання комп'ютерних програм, інтерактивних дошок, мультимедійних матеріалів та інших цифрових засобів для підвищення якості освітнього процесу та підвищення мотивації учнів до навчання. ЗВО не достатньою мірою забезпечені інтерактивними дошками та мультимедійними матеріалами. Інтерактивні дошки, комп'ютери, проєктори – це вже не ноу-хау, а необхідні інструменти для підвищення якості навчального процесу, котрі роблять процес навчання ефективнішим та інтерактивнішим, а також надають новітні технології та знання.

Використання цифрових технологій та інструментів, таких як комп'ютери, гаджети, інтерактивні дошки та засоби візуалізації, є необхідним кроком у розвитку освіти, щоб зробити процес навчання більш ефективним та інтерактивним. Використання цих технологій не тільки покращує якість освіти, але й забезпечує доступ до новітніх знань і технологій, що дуже важливо для формування конкурентоспроможної робочої сили в умовах сучасного світу. Однак для досягнення нових освітніх результатів, які адаптуються до вимог цифрового суспільства, необхідна цифрова трансформація освіти. Ця зміна спрямована на підвищення якості та

доступності освіти, а також вимагає нових навичок і знань від тих, хто залучений до омвітнього процесу. Тому в умовах цифрового освітнього середовища освіта людини стає важливою складовою її успіху в сучасному світі. При проведенні face to face інтерв'ю, викладачі, більшою мірою відзначають такі переваги особисто у використанні цифрових технологій у навчальному процесі вашого закладу, як збільшення доступності до навчального матеріалу (наприклад ведення гугл-класів дозволяє постійно розміщувати матеріали, і навіть у випадку проведення навчальних занять в аудиторії), учасники освітнього процесу мають змогу користуватися матеріалами лекцій, різноманітними інтерактивними матеріалами тощо. Також варто виокремити можливість індивідуалізації навчання, адже цифровізація дає більше можливостей для самонавчання.

Варто зазначити, що викладачі визнають виклики та проблеми пов'язані з цифровізацією освітнього простору, серед яких: недостатньо розвинута інфраструктура та доступ до необхідних технологій, обмеженість в придбанні цифрових технологій та ресурсів для структурних підрозділів, кафедр тощо. Також зазначають про те, що варто навчати викладачів користуванню новими інтерактивними платформами (особливо, для осіб старшого віку існує потреба у навчанні та підвищенню рівня цифрової грамотності).

Стратегія цифровізації освітнього простору включає в себе впровадження технологій і цифрових рішень для покращення якості навчання та управління освітніми процесами. Основною метою цифровізації в освіті є забезпечення доступу до якісної освіти для всіх учнів, підвищення ефективності навчального процесу та підготовка учнів до життя в цифровому суспільстві.

Зважаючи на результати проведених інтерв'ю, було визначено, що основні елементи стратегії цифровізації освітнього простору включають:

- інфраструктуру та доступ до технологій: наприклад, забезпечення університетів та інших освітніх закладів сучасними комп'ютерами, інтернет-з'єднанням та іншими необхідними технічними засобами, обов'язково із підключенням до мережі Інтернет.

- електронні навчальні матеріали: в умовах цифровізації має відбуватися розробка та впровадження електронних підручників, відеоуроків, інтерактивних матеріалів та інших цифрових ресурсів, які допомагають учасникам освітнього процесу більш ефективно засвоювати навчальний матеріал.

- електронне навчання (e-Learning): для повноцінного дистанційного навчання мають бути залучені цифрові освітні платформи, онлайн-курси, відеоконференції та інші форми електронного навчання. Це дозволить учасникам освітнього процесу навчатися у зручний для них час та з місця, де є доступ до Інтернету.

- адаптовані навчальні програми: мають постійно розроблятися навчальні програми, які враховують нові цифрові технології та компетенції, які необхідні учням для успішної роботи в сучасному цифровому середовищі; навчальні плани обов'язково мають включати вивчення інформатики, цифрової грамотності, програмування та інших важливих навичок.

- освіту вчителів: має відбуватися постійна підготовка вчителів до використання цифрових технологій у навчальному процесі, організація тренінгів, семінарів та інших форм професійного розвитку вчителів з питань цифрової освіти.

- ефективне управління освітніми процесами: також мають використовуватися цифрові інструменти для збору, аналізу та обробки даних про навчання учнів, їх успішності та академічних досягнень. Це дозволить

здійснювати аналітику даних, виявляти негативні сторони та вдосконалювати освітні процеси.

- здійснювати кроки ефективного захисту персональних даних, конфіденційності та безпечності.
- партнерство та співпраця: розвивати партнерські зв'язки між освітніми закладами, урядовими органами, громадськими організаціями, приватним сектором та іншими зацікавленими сторонами для спільної реалізації цифровізації освіти.

Висновки до третього розділу

Для виявлення й опису особливостей цифровізації як етапу розвитку вищої освіти було проведено пілотажне соціологічне дослідження (опитування за допомогою Google forms та 4 face to face інтерв'ю; для опису діджитал-навичок сучасного суспільства було проаналізовано результати дослідження цифрової грамотності в Україні в 2023 році.

Методом збору первинної інформації виступало анкетне опитування.

Було опитано 100 респондентів (викладачі та студенти ЗВО), на основі невипадкової вибірки (метод стихійного відбору).

Отримані в ході пілотажного дослідження дані можуть слугувати базою для подальшого більш глибокого дослідження такого явища як цифровізація та глобалізація у сучасної освіти, вплив ІКТ на сучасну освітню систему України, зміни традиційної форми навчання на онлайн-навчання.

Також в роботі здійснено вторинний аналіз результатів «Дослідження цифрової грамотності в Україні», проведеного Міністерством цифрової трансформації України в період із 13 жовтня по 7 листопада 2023 року (а також результатів цього ж дослідження 2021 та 2022 років.)

Педагогічна цінність інформаційних технологій сприяє вдосконаленню нових дидактичних методів, що застосовуються в університеті шляхом включення в навчальний процес комунікативних засобів, більш знайомих здобувачам освітніх послуг, інформаційно-комунікаційні технології при підготовці студентів, забезпечення вищої професійної підготовки. Завдяки розвитку інформаційних технологій, технічні знання та навички, отримані в ході онлайн-навчання, будуть необхідні здобувачам для майбутньої конкурентоспроможності на ринку праці.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі було:

1. Здійснено концептуалізацію поняття «освітній простір».

Із соціологічної точки зору освітній простір навчального закладу можна визначити як соціальний простір, тобто простір відносин і повноважень (згідно визначення П.Бурдьє), що виникають на основі взаємодії учасників освітнього процесу. Освітній простір закладу вищої освіти пропонується розглядати як форму існування освітньої системи та соціокультурну специфіку місця.

Освітній простір освітнього закладу (як соціальний простір) є таким чином соціальним утворенням, яке є емпіричним центром соціальних відносин і владних відносин, що формуються і виникають при цьому. Взаємодії учасників освітнього процесу, участь в освітньому просторі освітнього закладу забезпечує набуття здобувачами освітніх послуг особливого соціального досвіду, важливого та/або пов’язаного з кар’єрою.

Освітній процес, як і вся освітня система, будується на взаємозв'язках і відносинах між суб'єктами та учасниками, тобто соціальних відносинах. По суті, поняття освітнього простору розкриває різноманіття структурованих відносин і відносин між учасниками освітнього процесу.

Думка про те, що освітній процес детермінований різноманітними відносинами, цілком узгоджується з тенденціями сучасного соціологічного мислення. На думку П. Бурдьє, для адекватного відображення та пояснення процесів і явищ сучасного суспільства необхідно змістити фокус соціології з об’єктивної реальності (окремих груп, індивідів тощо) на реальні відносини.

У цьому контексті соціологи повинні вивчати соціальні відносини та простори відносин, а не диференціацію соціальних груп. На цьому побудований навчальний процес, як і вся освітня система.

Слід зауважити, що цифровізація розглядається як один із ключових факторів удосконалення освітньої системи. Адже безпосередньо, діджиталізація крім впливу на ефективність навчального процесу, має переваги непрямого впливу, зокрема оптимальне використання часу задля більш ефективного формування ключових компетентностей особистості. Освітній простір стає гнучким, доступним та більш персоналізованим. Це, зокрема, забезпечує комфортні умови для самонавчання, ефективного розвитку та кар'єрного зростання. Проаналізовані в ході роботи матеріали підтвердили актуальність дослідження цифровізації освітнього простору у контексті формування провідних компетентностей і в свою чергу довели необхідність подальшого дослідження даної проблеми, зокрема пошуку дієвіших шляхів впровадження цифровізації як комплексу інструментів, що оптимізують навчання, забезпечують персоналізацію й автоматизацію рутинних освітніх процесів.

Глобалізація та освіта є двома різними соціальними явищами, які діють синергетично в епоху цифровізації, що призводить до створення нових соціальних реалій, часто проявляючись як несподівані та специфічні риси, в яких зосереджуємося на таких моментах: всебічне розширення ІКТ, глобальної мережі Інтернет призведе до викорінення традиційних способів мислення та поглиблення цифровізації сучасного світу і, відповідно, освіти.

На цьому фоні існує особлива потреба в розробці експертів із соціології освіти, які можуть розглядати глобалізацію та соціальні проблеми в освіті в контексті цифровізації.

Особливо це стосується дистанційного навчання, змішаного навчання, перевернутого навчання та інтеграції проєктних методологій.

2. Описано основні соціологічні підходи до дослідження освітнього простору.

Згідно з теорією структурного функціоналізму (Т.Парсонс, Р.Мертон та ін.), освітній простір виконує важливу роль у суспільстві, забезпечуючи соціалізацію і передачу культурних цінностей, а також підготовку молодого покоління до виконання ролей у суспільстві. Освітній простір розглядається як механізм, котрий забезпечує стабільність і функціонування суспільства.

Конфліктологічна теорія (К.Маркс, Г.Зіммель, М.Вебер, Р.Дарендорф, Л.Козер) акцентує увагу на соціальних нерівностях і боротьбі за ресурси у суспільстві. В контексті освітнього простору, ця теорія вказує на те, що освіта може бути інструментом репродукції і підтримки соціальних нерівностей. Наприклад, вона визначає, що люди з різними соціальними статусами та ресурсами мають різний рівень доступу до якісної освіти.

Символічний інтеракціонізм (Дж.Мід, Ч.Кулі, Г.Блумер) акцентує увагу на символічній взаємодії людей у соціальному просторі. У контексті освіти, символічний інтеракціонізм розглядає, які роль мають міжособистісні відносини, взаємодія вчителів і учнів, а також соціальні конструкції знання в процесі навчання і формування освітнього простору.

За теорією П.Бурд'є, освітній простір є полем боротьби за різні види капіталу, включаючи економічний, культурний і соціальний капітали. Ці види капіталу впливають на можливості і позиції людей у системі освіти. Бурд'є зауважує, що існує нерівний доступ до різних видів капіталу, і це призводить до соціальних нерівностей у навчанні та досягненнях учнів.

3. Визначено характеристики цифровізації освітнього простору.

Цифровізація має багато недоліків, оскільки:

- рівень цифрових навичок учасників освітнього процесу доволі низький;
- старі навчальні матеріали з навчальних предметів у сфері ІТ;

- недостатня комп'ютерна оснащеність та відсутність широкосмугового доступу до мережі Інтернет в установах і закладах системи освіти і науки;

- брак якісного цифрового освітнього контенту для доступу до освіти;

- не вистачає достовірної та актуальної інформації про здобувачів освіти, професіоналів освіти та науки, науковців для прийняття бізнес-рішень та моніторингу ефективності політики;

- надмірна забюрократизованість процесів внутрішнього документообігу в навчальних та наукових установах;

- незручність доступу до послуг системи освіти;

- недоступність наукових ресурсів та інфраструктури тощо.

Основними темами соціологічного дослідження цифровізації, є:

- Вплив цифрових технологій на навчання та навчальні практики в університетах.

- Виклики та перешкоди, пов'язані з впровадженням цифрових технологій у вищу освіту.

- Цифрова нерівність та соціальні наслідки цифрової трансформації університетів.

- Вплив цифрових технологій на роль та практики викладачів у вищій освіті.

- Взаємодія між здобувачами вищої освіти та цифровими технологіями в університетському середовищі.

Цифровізація освітнього простору означає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для поліпшення процесів навчання, сприяння доступності освіти та розвитку нових методів навчання і спілкування.

Характеристиками цифровізації освітнього простору є:

- Електронні навчальні ресурси. Цифрова освіта передбачає використання електронних навчальних матеріалів, таких як електронні підручники, відеоуроки тощо, що в свою чергу дозволяє здобувачам навчатися власним темпом та отримувати доступ до актуальної інформації.
- Дистанційне навчання. Здобувачі можуть отримувати знання та спілкуватися з викладачами, використовуючи відеоконференції, форуми, чати тощо. Це особливо корисно для тих здобувачів, які не мають можливості фізично відвідувати учбовий заклад або мешкають в інших регіонах.
- Адаптивне навчання. Цифрові технології дозволяють створювати індивідуалізовані навчальні програми, враховуючи потреби та здібності кожного здобувача. За допомогою алгоритмів машинного навчання можна відстежувати прогрес студентів і надавати рекомендації для подальшого навчання.
- Колаборативне навчання. Цифрові інструменти сприяють співпраці між здобувачами та викладачами. Вони можуть спільно працювати над проєктами, обмінюватися ідеями та знаннями через платформи співпраці, віртуальні дошки, чати тощо.
- Розширена реальність і віртуальна реальність. Цифрові технології такі як розширена реальність (Augmented Reality, AR) і віртуальна реальність (Virtual Reality, VR) використовуються в освіті для створення іммерсивного навчального досвіду. Вони можуть бути застосовані для віртуальних екскурсій, симуляцій, віртуальних лабораторій тощо, що допомагає здобувачам краще усвідомити і зрозуміти навчальний матеріал.
- Мобільний доступ. Завдяки цифровим технологіям здобувачі можуть мати доступ до навчальних матеріалів, завдань та ресурсів з будь-якого

місця і в будь-який час через мобільні пристрої. Це сприяє гнучкості навчання і зручності для здобувачів.

- Інтерактивність і залученість. Цифрові технології дозволяють створювати інтерактивні навчальні середовища, де здобувачі можуть брати участь в активних навчальних діях, вирішувати завдання, взаємодіяти з викладачем і одне з одним. Це сприяє більшій залученості та зацікавленості у навчанні.

Цифровізація освітнього простору має потенціал змінити традиційний підхід до навчання, зробити його більш доступним, інтерактивним та індивідуалізованим. Однак, важливо враховувати виклики, пов'язані з технологічними обмеженнями, навчанням цифровим навикам для вчителів та студентів, а також забезпеченням кібербезпеки та конфіденційності даних.

4. Охарактеризовано роль цифровізації у житті сучасного українського суспільства.

У кваліфікаційній роботі здійснюємо вторинний аналіз даних соціологічного дослідження «Цифрова грамотність в Україні», проведеного з ініціативи Міністерства цифрової трансформації України, разом із швейцарсько-українською програмою EGAP.

Отже, обсяг вибірки складав 2005 осіб, що представляє доросле населення України віком від 17 до 70 років, методом face to face інтерв'ю, проведеного в період з 13 жовтня по 7 листопада 2023 року. А також для порівняльного аналізу використовуються дослідження цифрової грамотності в Україні за 2021 та 2022 роки.

Цифровізація сприяє збільшенню доступності до здобуття освітніх послуг, адже впровадження цифрових технологій дозволяє розширити доступ до освіти широким масам людей, незалежно від їх місця проживання. Інтернет

дозволяє отримувати навчальний матеріал в будь-якій частині світу, а онлайн-курси та вебінари дають можливість отримувати знання зручним способом.

Цифровізація передбачає інтерактивність та залученість, оскільки цифрові технології дозволяють створювати інтерактивні навчальні матеріали, які залучають учасників освітнього процесу до активного навчання; вони поєднують мультимедійні елементи, відеоуроки, інтерактивні вправи та завдання, що сприяють більш ефективному засвоєнню матеріалу.

Цифровізація більш спрямована на індивідуалізацію навчання, що дозволяє налаштувати навчальний процес під потреби кожного учасника освітнього процесу. За допомогою спеціального програмного забезпечення можливо створити індивідуальний навчальний шлях, де учасники освітнього процесу можуть працювати у власному темпі та відповідно до своїх особистих потреб.

Цифровізація сприяє збереженню ресурсів, адже цифрові навчальні матеріали можуть замінити традиційні підручники та друковані матеріали, що дозволяє зменшити витрати на друк та збереження паперу. Крім того, електронні та онлайн-формати навчальних занять можуть зменшити потребу у фізичних приміщеннях, що сприяє збереженню простору.

5. Проведено соціологічне дослідження на тему: «Цифровізація освіти як сучасний етап розвитку вищої освіти».

Цифровізація освітнього простору має багато переваг, таких як збільшення доступності освіти, підвищення якості навчання та підготовки учасників освітнього процесу до сучасного світу. Вона також сприяє розвитку креативності, критичного мислення та інших важливих компетентностей. Однак, важливо також враховувати виклики, пов'язані зі забезпеченням доступу до технологій, підготовкою учасників освітнього процесу, врахуванні безпеки та ризиків. Стратегія цифровізації освітнього простору повинна бути гнучкою

та адаптивною, враховувати потреби учасників освітнього процесу, вчителів та освітніх закладів, а також сучасні цифрові технології та тенденції в суспільстві.

Проведення опитування дозволило підтвердити гіпотезу щодо середнього рівня цифрових навичок серед учасників освітнього процесу: українська освітня система потребує вдосконалення та модернізації, освітній процес - діджиталізації, яка полягає увикористанні електронних навчальних ресурсів, інтерактивних платформ, веб-сайтів, електронному навчанні, вебінарах та навчанні в зручному темпі та в зручний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакіров В. Вища освіта у «ковідні» та «постковідні» часи // Глобальні та локальні кризи: переосмислюючи українське суспільство. Матеріали міжнародних соціологічних читань пам'яті Наталії Паніної. Київ : Інститут соціології НАН України. 2021. С. 25–51.
2. Бакіров В. Ціннісний вимір цивілізаційної трансформації суспільства // Український соціологічний журнал. 2016. № 1-2. С. 15–25.
3. Биков В.Ю., Спірін О.М., Пінчук О.П. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. [Електронний ресурс]:: https://lib.iitta.gov.ua/709026
4. Биков В. Розвиток теоретичних основ інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2019. [Електронний ресурс]: https://lib.iitta.gov.ua/716848/1/%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%208%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%BD%D1%8F+.pdf
5. Биков В., Гуржій А. Інформатизація освіти у цифровому суспільстві". In Nauka, Educacja, Wychowanie i Praca. Warzawa: Siedlce, pp. 119-135, 2018.
6. Биков В., Шишкіна М. Теоретико-методологічні засади формування хмаро орієнтованого середовища вищого навчального закладу. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія, вип. 2. - С. 30-52, 2016.
7. Бурдьє П., Вакан Л. Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп / Переклад з англ. Анастасії Рябчук. - Київ: Медуза, 2015. - 224 с.

8. Войтович Н.М., Заїка Т.П., Штангрет Г.З. Аналіз перспектив та ризиків цифровізації вищої освіти України (виміри глобалізації). Академічні візії. Випуск 18/2023. [Електронний ресурс]: https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/12930/Tyupa.pdf?sequence=1&isAllowed=y

9. Карплюк С.О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / за ред. В. Кременя, О. Ляшенка ; укл. А.В. Яцишин, О.М. Соколюк. Київ, 2019. - С. 188–197.

10. Калініченко О. Цифрова трансформація закладів вищої освіти України. SCIENTIA·FRUCTUOSA (Вісник Київського національногj торговельно-економічного університету). 2022. № 140(6). АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ Випуск 17/2023 - С. 147–154. [Електронний ресурс]: https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/176/138

11. Кислова О. Великі дані в контексті дослідження проблем сучасного суспільства. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідженнясучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2019. No 42 (-). - С. 59-68

12. Кислова О. Соціальні наслідки big data: даніфікація соціального життя. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2019. № 43(-). P. 26-33.

13. Кльов М. В. Освітня сфера крізь призму соціологічного аналізу: історія дискурсу / М. В. Кльов // Вісник Національного авіаційного університету. Соціологія. Політологія: наук. журнал. – Київ: НАУ, 2014. – № 2. – С. 20–24.

14. Кремень В., Ляшенко О. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку : матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. 2019. - С. 12-20. [Електронний ресурс]: http://lib.iitta.gov.ua/716701/

15. Лисенко І. Онлайн-освіта як етап розвитку сучасної вищої освіти // Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXII Міжнародної науково - практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених: [у 2-х т.] – Т.1 (м. Київ, 18-20 травня 2022 р.) / [ред. кол.: Н.В.Ладогубець, А.М.Кокарєва та ін.]; Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2022. - С.144-146.

16. Лисенко І. Онлайн-освіта як етап розвитку сучасної вищої освіти // Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 лютого 2022 р.) – Київ : КНЕУ, 2022 – С. 165-166 с.

17. Lysenko I., Stryhul M.V. Informatization of online education as a direction of globalization. // Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXIII Міжнародної науково - практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених: [у 2-х т.] – Т.1 (м. Київ, 04-07 квітня 2023 р.) / [ред. кол.: Н.В.Ладогубець, А.М.Кокарєва та ін.]; Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2023. - С.378-380.

18. Лисенко І.О., Стригуль М.В. Informatization of education system in terms of social changes. Об’єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень. Київ, 2023. – с.149-151.

19. Нікітін Ю., Мельник М., Хвалінський С. Сучасний стан та інструменти інноваційного розвитку наукових організацій НАН України. Стратегія розвитку України, вип. 1. 2016. - С. 98-102.

20. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]: https://mon.gov.ua/ua

21. Офіційній сайт дистанційного університету (Universidad National de Educacion a Distancia) Електронний ресурс: http://portal.uned.es/

22. Офіційній сайт Дія. Освіта. Аналітичний звіт [Електронний ресурс]: https://osvita.diia.gov.ua/research

23. Скідін О.Л. Управління освітою: теоретико-методологічний аналіз соціальних технологій / О.Л. Скідін. – Запоріжжя: ЗДУ, 2000. – 223 с.

24. Сущенко Л. О., Андрющенко О. О., Сущенко П. Р. Цифрова трансформація закладів вищої освіти в умовах діджиталізації суспільства: виклики і перспективи. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2022. № 2(51). - С. 157–162.

25. Smart-освіта: ресурси та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 7 грудня 2018 р.) : тези доповідей. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. 252 с.

26. Україна: 30 років на європейському шляху / Ю.Якименко [та ін.]; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, - К.: Заповіт, 2021. 392 с.

27. Хижняк Л. М. Задумка on-line освіти та пастки на шляху його реалізації / Л. М. Хижняк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. - 2013. - № 1053, Вип. 31. - С. 157-161. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2013_1053_31_26.

28. Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ: колективна монографія / [колектив авторів]; за ред. В.Ю. Бикова, О.П. Пінчук. К.: ФОП Ямчинський О.В., 2019. - 186 с.

29. Цифрові методи в соціології. [Електронний ресурс]:: https://www.researchgate.net/publication/364240162_Cifrovi_metodi_v_sociologii

30. Цифрові технології в освітньому процесі закладів освіти : збірник матеріалів VII Всеукраїнської інтерактивної науково-практичної конференції / упоряд. Н.А. Басараба. Рівне, РОІППО, 2019. - 126 с.

31. Щудло С. Вища освіта у пошуку якості : quo vadis : монографія / Світлана Щудло. – Харків-Дрогобич : Коло, 2012. – 340 с.

32. A Digital Agenda for Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2010. [Електронний ресурс]:: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN

33. Adamecz-Volgyi, A., M. Henderson, and D. Shure. Is 'First in Family' a Good Indicator for Widening University Participation?. Economics of Education Review. 2020. P. 78

34. Bakhmat, N., & Smorgun, M. On the role of digitalization and globalization for the development of mobile video games in the education of the future: trends, models, cases. Futurity Education, 2(4), 63–74. 2022. URL: https://doi.org/10.57125/FED.2022.25.12.07

35. Bader S., Oleksiienko A., & Mereniuk K. Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers (Ukrainian experience). Futurity Education. 2022. № 2(2). P. 21–33.

36. Bates A. Teaching in a Digital Age. 2015. [Електронний ресурс]. https://opentextbc.ca/teachinginadigitalage/

37. Bilovodska, O., Mykhalchyshyn, N., Komarynets, S., Seniv, L., Humeniuk, V., & Kantsir, I. (2021). Globalization Impacts

on The Structure of Ukraine's Economy: Innovations Challenges for Management in Digitalization, Socialand Economic Transformations. Journal of Information Technology Management, 13 (Special Issue: Advanced Innovation Topics in Business and Management), 20-34. URL: https://doi.org/10.22059/jitm.2021.82600

38. Bourdieu P. Social Space and Mobility. URL:https://www.berghahnbooks.com/downloads/intros/Reed-DanahayBourdieu_intro.pdf

39. Giddens Anthoni. Sociology. Cambridge University Press. URL: https://www.shortcutstv.com/text/giddens5th

40. Durkheim Emile. Selected Writings. Cambridge University Press. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Emile_Durkheim_Selected_Writings/iYjRGxLHX4oC?hl=uk&gbpv=1&dq=durkheim+emile&printsec=frontcover

41. Heffernan, A., Selwyn, N. Mixed Messages: The enduring significance of email in school principals' work. Australian Educational ResearcherThis link is disabled., 2023, 50(2). pp. 255–273

42. Legner C. et al., Digitalization: Opportunity and Challenge for the Business and Information Systems Engineering Community. Business & Information Systems Engineering, vol. 59, no. 4, pp. 301-308, 2017. URL: https://doi.org/10.1007/s12599-017-0484-2

43. Learning and Skills for the Digital Era. URL: https://ec.europa.eu/jrc/en/researchtopic/learning-and-skills

44. Merton R., Sztompka P. On Social Structure and Science. https://www.google.com.ua/books/edition/On_Social_Structure_and_Science/j94XiVDwAZEC?hl=uk&gbpv=1&dq=inauthor:%22Robert+K.+Merton%22&printsec=frontcover

45. N. Morze, O. Kuzminska, M. Mazorchuk, V. Pavlenko and A. Prokhorov, “Digital competency of the students and teachers in Ukraine: Measurement, analysis, development prospects”, Information and Communication Technologies in Education, Research, and Industrial Applications, Communications in Computer and Information Science, vol. 2104, pp. 366-379. 2018.

46. Nicki Lisa Cole. Toward equitable open research: stakeholder co-created recommendations for research institutions, funders and researchers. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/368307293_Toward_equitable_open_research_stakeholder_co-created_recommendations_for_research_institutions_funders_and_researchers

47. Neal R. Expanding Sentience: Introducing Digital Sociology for moving beyond Buzz Metrics in a World of Growing Online Socialization. 2023. URL: https://www.goodreads.com/book/show/13510955-expand-ing-sentience

48. Office for Students. TUNDRA Methodology. 2021. URL: https://www.officeforstudents.org.uk/media/1bb543b4-776d-4941-8018-dd3c17d62504/tundra-methodology_20210311.pdf

49. Rogers R. A. The End of the Virtual: Digital Methods. Amsterdam: Amsterdam. University Press, 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/238579672_The_End_of_the_Virtual_Digital_Methods

50. Rogers R. Digital Methods. Cambridge, MA: MIT Press, 2013.

51. Selwyn, N. Digitalisation of education in the era of climate collapse and planetary breakdown. World Yearbook of Education 2024: Digitalisation of Education in the Era of Algorithms, Automation and Artificial Intelligence, 2023, pp. 261–275

52. Selwyn Neil. Digital Technology and the Contemporary University: Degrees of digitization. URL:

https://books.google.com.ua/books?id=JWKhAwAAQBAJ&pg=PA35&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

53. Selwyn, N., Hillman, T., Bergviken-Rensfeldt, A., Perrotta, C. Making Sense of the Digital Automation of Education. Postdigital Science and EducationThis link is disabled., 2023, 5(1), pp. 1–14

54. Selwyn, N., Andrejevic, M. Education in an Era of Pervasive Automation. Postdigital Science and EducationThis link is disabled., 2023, 5(1), pp. 220–231

55. Schönberger V.M. Big Data: A Revolution That Transforms How we Work, Live, and Think" (with Kenneth Cukier), Houghton Mifflin Harcourt, 2012. URL:https://www.google.com.ua/books/edition/Big_Data/tXbAeel64gwC?hl=uk&gbpv=1&dq=inauthor:%22Kenneth+Cukier%22&printsec=frontcover

56. Schönberger V.M. Learning with Big Data: the Future of Education. URL:https://www.google.com.ua/books/edition/Learning_With_Big_Data/OXzeAgAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1&dq=inauthor:%22Kenneth+Cukier%22&printsec=frontcover

57. Sorokin & civilization: a centennial assessment / editors, Joseph B. Ford, Michel P. Richard, and Palmer C. Talbutt; with a preface by Roger W. Wescott. - New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers, 1996. p.258.

58. Tomte C., Fossland T., Aamodt P. and L. Degn. Digitalisation in higher education: mapping institutional approaches for teaching and learning", Quality in Higher Education, vol. 25, no. 1, pp. 98-114, 2019. URL: https://doi.org/10.1080/13538322.2019.1603611.

59. Vikki Boliver, Stephen Gorard & Nadia Siddiqui Who counts as socioeconomically disadvantaged for the purposes of widening access to higher education?. British Journal of Sociology of Education. 2022. Pp.349-374

60. Wynn J. Digital sociology: emergent technologies in the field and the classroom. Sociological Forum, 24 (2). URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1573-7861.2009.0110

ДОДАТКИ

Додаток А

СОЦІОЛОГІЧНА АНКЕТА «ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Шановний респонденте! У рамках написання кваліфікаційної роботи проводиться соціологічне дослідження. Мета дослідження – дослідити особливості цифровізації освітнього простору як сучасного етапу розвитку вищої освіти.

Прошу Вас віднестись до анкети максимально серйозно. У свою чергу, обіцяю забезпечити анонімність і конфіденційність отриманих даних!

Відповіді на запитання анкети будуть використані тільки в наукових цілях і представлені в узагальненому виді.

1. ЧИ ПОМІЧАЄТЕ ВИ СУТТЄВІ ЗМІНИ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ?

1. Так
2. Ні
3. Важко відповісти

2. ЯКУ МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ, НА ВАШ ПОГЛЯД, ДОЦІЛЬНО ВПРОВАДЖУВАТИ У ЗВО УКРАЇНИ?

1. Традиційну
2. Онлайн
3. Змішану
4. важко відповісти

3. ЯКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ Є НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИМИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ?

1. Знання іноземної мови
2. Робота з новітніми інформаційними системами
3. Уміння структурувати, планувати своє життя
4. Відповідальність
5. Здатність до комунікативної взаємодії через Інтернет
6. Комп'ютерна підготовка

2. ЯКІ <u>ПЕРЕВАГИ</u> ЦИФРОВІЗАЦІЇ, НА ВАШ ПОГЛЯД, Є НАЙБІЛЬШ ЗНАЧУЩИМИ? *(Відмітити 3 найбільш значущі)*

1.Гнучкість, доступність викладача
2.Можливість навчання незалежно від часу і місця
3.Розширені можливості, різноманітність дидактичних підходів
4.Багаторазове використання навчального матеріалу
5. Оптимізація освітнього процесу
6. Співпраця учасників освітнього процесу
7.Ваш варіант (*напишіть*_____)

3. ЯКІ <u>ПРОБЛЕМИ</u> З ВПРОВАДЖЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, НА ВАШ ПОГЛЯД, Є НАЙБІЛЬШ ЗНАЧУЩИМИ? *(Відмітити 3 найбільш значущі)*

1. Підвищення витрат ЗВО на необхідне для електронних технологій навчання обладнання
2. Витрати на навчання викладачів та студентів як користувачів електронних технологій
3. Невідповідність навчальних матеріалів традиційного навчання вимогам електронної освіти
4. Необхідність захисту авторських прав на новий навчальний та науковий контент
5. Дефіцит електронних ресурсів бібліотеки ЗВО
6. Втрата ефекту студентської аудиторії
7. Потреба в нових формах, видах, способах оцінки та контролю навчання здобувачів
8. Потреба в нових формах, видах, способах оцінки та контролю роботи викладачів
9. Ваш варіант (*напишіть*_____)

4. ЯКІ ЦІЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИ ВВАЖАЄТЕ НАЙБІЛЬШ ЗНАЧУЩИМИ?

1. відповідність освітньої діяльності університету світовим тенденціям
2. використання можливостей єдиного відкритого освітнього простору
3. розвиток нових сегментів освітніх послуг
4. створення і використання нових форм навчання при їх інтеграції з іншими формами навчання
5. збереження і тиражування педагогічного досвіду і унікальних методик викладання
6. скорочення витрат на забезпечення компонентів навчального процесу
7. інші _____

5. ЯК ЧАСТО ВИ ВИКОРИСТОВУЄТЕ ТАКІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ОНЛАЙН НАВЧАННЯ? (*1 – майже ніколи, а 5 – майже весь час*)

6	Відкритий доступ до матеріалів навчальних курсів та програм в інтернеті (зокрема в Google Classroom)	1	2	3	4	5
7	Онлайн-спілкування зі студентами (відеочат, електронна пошта, листування у соцмережах, Viber, Telegram, WhatsApp та ін.)	1	2	3	4	5
8	Веб-проектування та веб-дизайн	1	2	3	4	5
9	Вебінари	1	2	3	4	5
10	Системи управління контентом (Moodle, Google-Class та ін.)	1	2	3	4	5
11	Електронна бібліотека, мультимедійні курси	1	2	3	4	5
12	Відеолекції в реальному часі (використовуючи Zoom, Meet, Skype) та в записі	1	2	3	4	5
13	Відеосемінари, практичні заняття в реальному часі	1	2	3	4	5
14	Відеосемінари, практичні заняття у записі	1	2	3	4	5
15	Використання мобільних пристроїв	1	2	3	4	5

6. ЧИ ВИКОРИСТОВУЄТЕ ВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ МОЖЛИВІСТЬ БЕЗКОШТОВНОГО ДОСТУПУ ДО ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ (наприклад, Prometheus, Coursera, EdEra тощо)?

1. Так
2. Ні
3. Важко відповісти

7. ВІДЗНАЧТЕ ФАКТОРИ, ЯКІ, НА ВАШ ПОГЛЯД, ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ ВИКОРИСТАННЮ ОНЛАЙН ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВАШОМУ УНІВЕРСИТЕТІ?

1. недостатня розробленість нормативно-правових документів в галузі онлайн навчання
2. недостатня розробленість науково-методичних основ дистанційного навчання
3. недосконаліть системи діагностики якості результатів навчання
4. відсутність психологічної готовності викладачів і навчально-допоміжного персоналу університету
5. недостатній рівень володіння викладачів засобами інформаційних і комунікаційних технологій
6. недостатнє технічне оснащення навчального процесу
7. відсутність необхідних навчально-методичних матеріалів для навчання
8. інші _____

8. ЯКІ ЗАСОБИ ОНЛАЙН-ОСВІТИ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ВАШОМУ УНІВЕРСИТЕТІ?

1. електронна пошта
2. телеконференції
3. форум
4. web-камери
5. електронна дошка оголошень
6. чат
7. електронні навчальні матеріали
8. електронні бібліотеки
9. віртуальні лабораторії
10. інші ___

9. ЧИ ГОТОВИЙ ВАШ УНІВЕРСИТЕТ ВЗЯТИ УЧАСТЬ В ПРОЦЕСІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ?

1-Так 2- Ні

10. ВІДЗНАЧТЕ ФАКТОРИ, ЯКІ, НА ВАШ ПОГЛЯД, ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У ВАШОМУ УНІВЕРСИТЕТІ?

1. недостатня розробленість нормативно-правових документів в галузі дистанційного навчання
2. недостатня розробленість науково-методичних основ дистанційного навчання
3. недосконаліть системи діагностики якості результатів навчання
4. відсутність психологічної готовності викладачів і навчально-допоміжного персоналу університету
5. недостатній рівень володіння викладачів засобами інформаційних і комунікаційних технологій

6. недостатнє технічне оснащення навчального процесу

7. відсутність необхідних навчально-методичних матеріалів по створенню і розробці дистанційних курсів

8. інші _____

11. ЧИ ВВАЖАЄТЕ ВИ НЕОБХІДНИМ ОРГАНІЗАЦІЮ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ З РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ В УНІВЕРСИТЕТІ?

1-Так 2- Ні

12. НА ВАШ ПОГЛЯД, ЯКІ ЯКОСТІ Є НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИМИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ? (*відмітьте до 3 відповідей*)

1. Навички роботи з новітніми інформаційними системами
2. Бажання розробляти та реалізовувати освітні інновації
3. Наявність аккаунта в соціальній(-их) мережі(-ах)
4. Готовність позбавитися застарілих методів навчання
5. Володіння іноземними мовами (насамперед, англійською як мовою МООК)
6. Здатність поєднувати навчальну і науково-дослідну роботу
7. Комп'ютерна підготовка
8. Якими ще? _____

13. ЯКІ ЗАХОДИ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗДАЮТЬСЯ ВАМ НАЙБІЛЬШ ДОЦІЛЬНИМИ? (*відмітьте до 3 відповідей*)

1. Навчання викладачів роботі з новітніми інформаційними технологіями у ЗВО
2. Стажування викладачів у провідних освітніх установах України, які практикують електронну освіту
3. Стажування викладачів у провідних освітніх установах країн ЄС, США та інших, які практикують електронну освіту
4. Матеріальне заохочення викладачів
5. Моральне заохочення викладачів
6. Що ще? _____

14. НА ВАШ ПОГЛЯД, ЯКІ МОЖЛИВІ РИЗИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ?

15. Для здобувачів

_____
_____

16. Для викладачів

_____
_____

17. ВАША СТАТЬ:

1. Чоловіча 2. Жіноча

18. ВАШ ВІК

_____

19. ВИ:

1. Здобувач
2. Викладач